04

2008
ročník 60
40 Kč

čtenář

MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

čtenář
MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY
4 < 2008 < ročník 60

OBSAH

111 ____ **Národní autority – pomůcka pro knihovny i ostatní paměťové instituce** > Zdeněk Bartl

117 ____ **Portál Národní autority ČR** > Marie Balíková

119 ____ **KRONIKA**
K životnímu jubileu PhDr. Ladislava Kurky

120 ____ **ROZHOVOR**
„Důležité je, pečlivě si vše zvážit a promyslet," říká ředitelka Krajské knihovny Vysočiny Mgr. Veronika Peslerová

123 ____ **Kniha v 21. století – 2008** > Milada Písková

124 ____ **Věčně se učící věcný katalogizátor** > Aleš Hrazdil

127 ____ **Nový bibliobus Knihovny města Plzně** > Jana Hájková

129 ____ **Co vše může oborová brána Knihovnictví a informační věda (KIV) nabídnout knihovníkům?** > Eva Bartůňková

132 ____ **Scholar SFX – linkujte správným směrem** > Jan Mrákota

133 ____ **Je profese knihovníka úplně zastaralá? – 4. 33 důvodů proč jsou knihovny a knihovníci stále mimořádně důležití** > William Sherman

134 ____ **JAK NA TO: Zákoník je také kniha**
Jak určit a vymáhat náhradu za poškozené dokumenty
> Kateřina Slušná

135 ____ **KRONIKA**
Setkání se studenty > Iluše Cejpková

136 ____ **Evropská digitální knihovna a autorské právo – 1.**
> Adéla Faladová

140 ____ **Z KNIHOVEN**

142 ____ **SYLVA ŠIMSOVÁ ODPOVÍDÁ Z ANGLIE**

143 ____ **NOVINKY Z FONDU KNIHOVNY KNIHOVNICKÉ LITERATURY NÁRODNÍ KNIHOVNY ČR**

144 ____ **ZE SVĚTA**

____ **ZÁKLADNÍ KAMENY NOVÉ BUDOVY NÁRODNÍ KNIHOVNY ČR ANEB NÁROD SOBĚ II – 16.**
> Jaroslav Císař

Středočeský kraj

Vydává:
Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace Středočeského kraje,
ul. Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485
ISSN 0011-2321
Šéfredaktorka: Mgr. Lenka Šimková
Redaktorka: Olga Vašková
Grafická úprava a sazba: Kateřina Bobková
Redakce a inzerce: Klementinum 190, 110 00 Praha 1,
tel.: 224 941 159
e-mail: ctenar@svkkl.cz, redakcectenare@centrum.cz

Redakční rada:
PhDr. Jiřina Kádnerová (předsedkyně), Ing. Aleš Brožek,
Ing. Jan Kaňka, PhDr. Šárka Kašpárková,
PhDr. Ladislav Kurka, PhDr. Jan Meier, Ing. Jiří Mika,
Mgr. Petra Miturová, Mgr. Alena Otrubová, Mgr. Jan Pěta,
PaeDr. Vladislav Raška, PhDr. Vít Richter,
PhDr. Vladimíra Švorcová, PhDr. Eva Žáková

Tisk: Serifa, Jinonická 80, 158 00 Praha 5

Distribuce:
Objednávky na předplatné přijímá firma
ALL PRODUCTION, P.O. BOX 732, 111 21 Praha 1.
Call centrum:
tel.: 234 092 851, fax: 234 092 813
e-mail: ctenar@predplatne.cz
Rozšiřují též společnosti holdingu
PNS a.s. – drobný prodej.
Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím poštovní přepravy Praha
čj. 1371/1994 ze dne 20. 6. 1994
Podávání novinových zásilek bylo povoleno
Českou poštou, s.p. OZSeČ Ústí nad Labem,
dne 21. 1. 1998, j.zn. P-327/98
Předplatné pro Slovensko: L.K. PERMANENT, s.r.o.,
P.O. BOX 4, 834 14 Bratislava 34,
tel.: 004217/444 537 11, fax: 004217/443 733 11
Cena jednoho čísla 60 Sk, roční předplatné 660 Sk,
cena jednoho čísla 40 Kč, roční předplatné 440 Kč

Časopis vychází s podporou dotace z programu MK ČR
Knihovna 21. století
Vydavatel si vyhrazuje právo zveřejnit publikované materiály i na internetu.
Číslo odevzdáno k tisku 4. 4. 2008
Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

FROM THE CONTENTS

> National Authorities – an aid for libraries and other memory institutions *Zdeněk Bartl* **|111**
> Czech National Authorities Portal *Marie Balíková* **|117**
> CHRONICLE: On the birthday of PhDr. Ladislav Kurka **|119**
> INTERVIEW: "It is important to weigh up and go over everything carefully", says Vysočina Regional Library Director Mgr. Veronika Peslerová **|120**
> Constantly learning subject cataloguer *Aleš Hrazdil* **|124**
> New Plzeň City Library bookmobile *Jana Hájková* **|127**
> What the Librarianship and Information Science subject gateway can offer librarians *Eva Bartůňková* **|129**
> SFX Scholar – link up the right way *Jan Mrákota* **|132**
> I s it old-fashioned to be a librarian? Thirty-three reasons why libraries and librarians are still extremely important – 4 *William Sherman* **|133**
> HOW TO GO ABOUT IT: Statutes are books too – how to determine and seek compensation for damaged documents where the reader is responsible *Kateřina Slušná* **|134**
> CHRONICLE: Meeting with students on what would have been Professor Jiří Cejpek's 80th birthday *Iluše Cejpková* **|135**
> The European Digital Library and copyright – 1 *Adéla Faladová* **|136**
> From the libraries **|140**
> Regular features

AUS DEM INHALT

> Nationalautoritäten – Hilfsmittel für Bibliotheken und übrige Spreicherinstitutionen *Zdeněk Bartl* **|111**
> Portal Nationalautoritäten der TschR *Marie Balíková* **|117**
> CHRONIK: PhDr. Ladislav Kurka – zu seinem Lebensjubiläum **|119**
> GESPRÄCH: „Es ist wichtig alles sorgfältig abzuwägen und durchzudenken," sagt Direktorin der Kreisbibliothek Vysočina Mgr. Veronika Peslerová **|120**
> Ewig lernender Sachkatalogisator *Aleš Hrazdil* **|124**
> Neuer Bibliobus in Bibliothek der Stadt Pilsen *Jana Hájková* **|127**
> Was alles das Fachtor Bibliothekswesen und Informationswissen den Bibliothekaren anbieten kann? *Eva Bartůňková* **|129**
> Scholar SFX – linieren Sie in richtiger Richtung *Jan Mrákota* **|132**
> Ist die Profession des Bibliothekars ganz veraltet? 33 Gründe warum die Bibliotheken und Bibliothekare immer außerordentlich wichtig sind – 4 *William Sherman* **|133**
> WIE DARAUF: Gesetzbuch ist auch ein Buch – Wie bestimmen und im Falle der Schadensverschuldung durch den Leser den Ersatz für die beschädigten Dokumente von ihm einzutreiben *Kateřina Slušná* **|134**
> CHRONIK: Zusammentreffen mit den Studenten zum unerlebten 80. Geburstag des Professors Jiří Cejpek *Iluše Cejpková* **|135**
> Europäische Digitalbibliothek und das Urheberrecht – 1 *Adéla Faladová* **|136**
> Aus den Bibliotheken **|140**
> Regelmäßige Spalten

OD REDAKČNÍHO STOLU

Milí čtenáři,
tuším, že spojení *knihovna – velbloud* asi nepatří k těm nejčastějším asociacím, které náš mozek vytváří. Pokud jste však v roce 2006 a 2007 sledovali ve Čtenáři seriál o mobilních knihovnách, představíte si třeba i jinou formu pohyblivé knihovny, než jsou nám zřejmě nejbližší bibliobusy. Mobilní knihovny jsou v některých částech světa jedinou možností, jak poskytovat knihovnické služby, proto jsme jedné z nich věnovali i obálku. A jak se dozvíte dále, nová pojízdná knihovna brázdí nyní i plzeňské ulice.

Dubnový Čtenář nabízí i téma z trochu jiného soudku. Některé příspěvky spojuje stále častěji užívané slovo *kooperace*. Úvodní článek o Národních autoritách ČR se věnuje spolupráci nejen v oblasti knihoven, ale všech paměťových institucí. Další text, ve kterém je kooperace klíčovým pojmem, je o projektu Evropské digitální knihovny a uzavírá celé číslo.

Mezitím vám zdánlivě pro odlehčení nabízíme problémy věčně se učícího věcného katalogizátora. Ač velmi nezávažným a rozverným tónem psaný příspěvek v sobě totiž skrývá mnoho zajímavého k zamyšlení.

Oborová brána KIV je již delší dobu důležitým zdrojem informací pro knihovníky a informační pracovníky. Možná jste však dosud nevyužili všech služeb, které nabízí. Přinášíme vám proto jejich ucelený přehled a jako dodatek ještě materiál o systému SFX, který brána KIV využívá.

Již při dokončování aktuálního čísla časopisu samozřejmě vždy přemýšlíme, na co vás nalákat příště. V těchto chvílích se taktéž projevují úskalí (nejen) redaktorské práce. V mysli tak stále doznívá měsíc březen, v kalendáři je nalistován duben, ale myšlenky se již upínají ke květnovým termínům. Také váháme, co vše prozradit předem a co si ponechat jako překvapení. Zkusím tedy jen naťuknout: v příštím čísle časopisu Čtenář se můžete těšit na téma věnující se tzv. šedé literatuře a na výsledky zajímavého výzkumu zaměřeného na roli knihoven při tvorbě prorodinného klimatu.

Pohodové dny a příjemné čtení přeje

Lenka Šimková

POZNÁMKY DO DIÁŘE

☑ Sekce veřejných knihoven SKIP pořádá **23.–24. 4. 2008** tradiční akci určenou především pro knihovny obcí, měst i krajů pod názvem **Knihovnická dílna 2008**. Setkání se uskuteční v Městské knihovně v Praze na Mariánském náměstí. Informace o akci najdete na adrese *http://www.stk.cz/Akce/Prehled.html*.

☑ Slovenská národná knižnica v Martine, Státní technická knihovna, Slovenská chemická knižnica připravují na dny **27.–29. 4. 2008** konferenci **Digitálne knižnice,** která proběhne v Jasné pod Chopkom (Slovensko). Podrobnější informace najdete na adrese *http://diglib.businessit.sk/*.

☑ Čtrnáctý ročník konference o profesionálních informačních zdrojích **INFORUM 2008** se koná **28.–30. 5. 2008**. Místem konání je Vysoká škola ekonomická v Praze. Více informací na *http://www.inforum.cz*.

☑ Městská knihovna Čelákovice vyhlásila **6. ročník literární soutěže** na téma **Dlouhá cesta** v soutěžních kategoriích poezie, próza, publicistika (pro skupiny: děti, mládež, dospělí). Soutěžní příspěvky odevzdávejte nebo pošlete na adresu Městská knihovna Čelákovice, Na Hrádku 1092, 250 88 nebo na e-mail *mestska@knihovna.celakovice.cz*. Uzávěrka soutěže je **31. 5. 2008.**

NEUŠLO NÁM

▶ V úterý 25. 3. 2008 uspořádala Národní knihovna České republiky výroční tiskovou konferenci, v níž se zaměřila na téma „Čím žila Národní knihovna ČR v roce 2007 a co chystá v roce 2008". Představeny byly úspěšné projekty (výstava Codex Gigas, zápis do registru UNESCO, ENRICH, Manuscriptorium pro školy atd.), ale i problémy v oblasti nákupu fondů, služeb a ostatních činností knihovny. Přítomní se seznámili s plánem revitalizace Klementina, který je z velké části závislý na výstavbě nové budovy pro NK ČR. Před zahájením konference bylo možné nahlédnout do zázemí knihovny, což možná přesvědčilo o potřebě nové budovy daleko důrazněji než všechna otevřená vyjádření, shromáždění a další akce, které do této doby proběhly.

TÉMA

ZDENĚK BARTL > Zdenek.Bartl@nkp.cz

Národní autority – pomůcka pro knihovny i ostatní paměťové instituce

SOUBORY NÁRODNÍCH JMENNÝCH AUTORIT JAKO VÝSLEDEK KOOPERACE ČESKÝCH KNIHOVEN

Soubory národních autorit, které spravuje Národní knihovna ČR, již deset let usnadňují katalogizaci fondů pracovníkům knihoven. Je tedy na místě podívat se na autority s odstupem, zhodnotit dosavadní etapu tvorby a využívání autorit a jejich užitečnost pro každodenní katalogizační praxi českých knihoven. Zajímavé jistě bude zmínit i projekt uplatnění autorit v dalších paměťových institucích, který je unikátní i v evropském měřítku.

SOUBORY AUTORIT JAKO NÁSTROJ UNIFIKACE

Soubory autorit jsou obecně prostředkem k unifikaci selekčních údajů. Soubory národních jmenných autorit mapují a zachycují v národním měřítku ve standardizované, mezinárodně srozumitelné a využitelné podobě informace (zejména) o podobě autoritního záhlaví a dalších doplňujících informací (tj. např. pseudonymech, jinojazyčných podobách jména autora, životních datech, oborech působení a publikačních oborech). Přičemž v záhlaví se mohou vyskytovat jména personálních autorů, korporací, akcí, rodů a rodin, geografická jména, unifikované názvy, kombinace autor/název apod. Všechny jmenované údaje se objevují na titulních, popř. dalších, stranách publikací v nejrůznějších podobách a právě jejich rozmanitost a nejednotnost velmi komplikuje vyhledávání informací v katalozích. Soubory autorit přinášejí řád, pohodlí pro uživatele a usnadnění spolupráce knihovníkům v národním i mezinárodním měřítku. Autoritní záhlaví by mělo být shodné v katalogu Národní knihovny ČR stejně, jako v katalogu kterékoliv knihovny v naší republice. Vytvořením vazby mezi autoritním (preferovaným) a nepreferovaným záhlavím (pseudonymy apod.) se vylučuje „bloudění" uživatele katalogu při neznalosti preferovaného tvaru jména autora.

Zároveň jsou soubory autorit důležitým racionalizačním prvkem. Zkušenosti nejen ze zahraničí, ale již i naše vlastní v kooperujících knihovnách ukazují, že se důsledným používáním souborů autorit poměrně výrazně zvyšuje výkonnost pracovníků zpracování fondů knihoven. A to je jistě nepřehlédnutelný fakt.

Určitě nebude uspokojen, kdo od souborů autorit očekává vyřešení **všech** problémů se stanovováním autoritního záhlaví. Ani sebedokonalejší soubory autorit (a takové nejsou k dispozici nikde na světě) nezabrání tomu, aby se vedle rozlišených záhlaví autorů nevyskytovaly v rejstřících elektronických katalogů bibliografické záznamy navázány na „obecná", nerozlišená záhlaví (např. jen pod příjmením a iniciálou jména; takové autoritní záznamy neobsahují celou řadu důležitých identifikujících informací – životní data a zejména biografickou poznámku, která by katalogizátorům napomohla **jednoznačně** identifikovat autora). Podstatné však je to, aby takovýchto nerozlišených záhlaví bylo v katalozích/rejstřících našich knihoven co nejméně.

Usnadnění práce katalogizátorům a možnost identifikace autora podle dostatečného množství biografických údajů – to je tedy konkrétní příklad užitku souborů autorit. V této souvislosti je však nutné upozornit, že vytváření autoritních záznamů nemá nic společného s budováním faktogra-

fické kartotéky, přesněji řečeno, „faktografický“ zřetel by neměl být tím primárním důvodem tvorby autorit (v poslední době se stále častěji hovoří o budování ontologických vazeb, které by přinesly uživatelům knihoven velký kus „přidané hodnoty“, pak by rozsáhlejší strukturace informací biografického charakteru byla nezbytně nutná).

Aby bylo možné vůbec stanovovat autoritní podobu záhlaví, bylo třeba vytvořit české interpretace Anglo–amerických katalogizačních pravidel (dále jen AACR2). Od okamžiku vydání českého překladu AACR2 probíhá v rámci pracovních skupin pro jmennou i věcnou katalogizaci za účasti odborníků z různých českých knihoven v podstatě permanentní proces tvorby českých interpretací těchto katalogizačních pravidel (aktuální verze interpretací schválených jednotlivými pracovními skupinami jsou vystaveny na domovské stránce NK ČR *http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_standard1.htm*; zde jsou v jednotlivých oddílech publikovány dosud všechny projednávané a schválené materiály).

PROJEKT „KOOPERATIVNÍ TVORBA A VYUŽÍVÁNÍ SOUBORŮ NÁRODNÍCH AUTORIT“

Budování souborů národních autorit je permanentní a vlastně nikdy nekončící proces. Pracoviště pro národní jmenné autority v NK ČR (Oddělení národních jmenných autorit – ONJA) hraje základní a rozhodující úlohu v projektu budování souborů národních jmenných autorit. Tento kooperativní projekt je realizován již od roku 2001 pod vedením ONJA NK ČR (díky grantovému programu MK ČR „Veřejné informační služby knihoven“). Hlavním úkolem ONJA NK ČR je správa a údržba souborů národních jmenných autorit v intencích národních interpretací přijatých standardů (AACR2, MARC21, resp. UNIMARC, MARC21/Autority, resp. UNIMARC/Autority). Věnuje se však samozřejmě i samotné tvorbě autorit, protože oddělení je součástí odboru zpracování novodobých fondů NK ČR.

Bez **aktivní** spolupráce ostatních českých knihoven by však osamocená NK ČR nezmohla v tomto projektu vůbec nic. Obecný model vytváření, správy a využívání souborů autorit je ve své podstatě velmi jednoduchý. Kolem centra, které má na starosti správu a údržbu souborů autorit,

Obr. č. 1

Užitečnost báze národních jmenných autorit pro katalogizační praxi veřejných městských knihoven v souhrnu za roky 2004–2007 □ rok 2004 ■ rok 2005 ■ rok 2006 ■ rok 2007

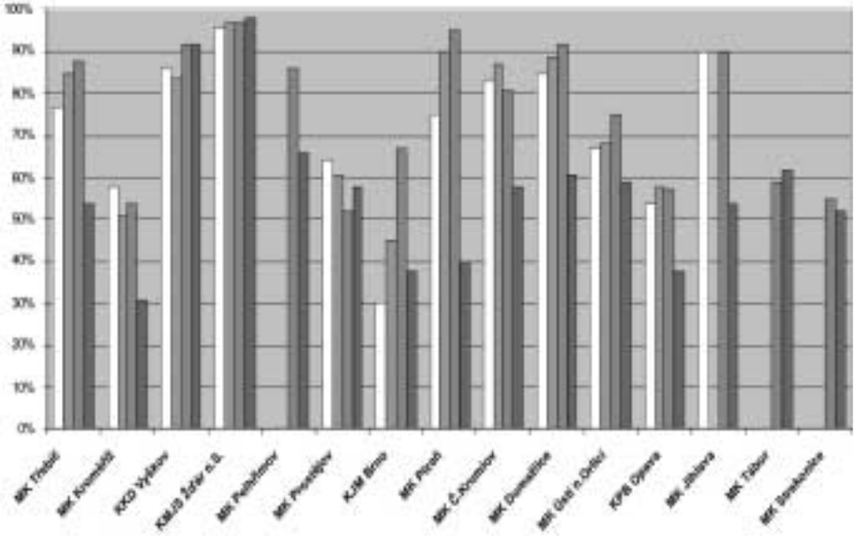

je soustředěn „hrozen“ kooperujících knihoven. Konkrétní pracovník/katalogizátor z kooperující knihovny se při zpracovávání titulu knihy nejdříve v bázi autorit přesvědčí, zda již neexistuje stanovené autoritní záhlaví. Najde-li jej, převezme ho a použije v konkrétním bibliografickém záznamu. Neuspěl-li, pak nejprve vytvoří návrh autoritního záznamu, odešle jej po síti do centrální databáze, kde je posouzena správnost a poté je záznam k dispozici všem ostatním zájemcům/katalogizátorům v knihovnách k praktickému využití.

Soubory národních autorit usnadňují každodenní katalogizační praxi desítkám zpracovatelů v našich knihovnách tím, že jim nabízejí již hotová záhlaví a další důležité a potřebné informace uložené v autoritních heslech. Tvůrcům a správcům katalogů mohou nabídnout usnadnění prací při sjednocování záhlaví bibliografických záznamů, resp. odstraňování duplicit v přístupových rejstřících bází a katalogů.

V současné době je do projektu aktivně (tj. vytváří návrhy autorit) zapojeno již přes šedesát knihoven nejrůznějšího typu a zaměření (vedle všech centrálních knihoven krajů, je to množství veřejných městských knihoven, celá řada vysokoškolských a v neposlední řadě i odborných knihoven). Seznam kooperujících knihoven je vystaven na portále českých národních autorit *http://autority.nkp.cz/jmenne-autority/prehled-ucastniku-zapojenych-do-kooperace*. Knihoven, které jen využívají autoritní záhlaví (tj. nespolupracují aktivně) ve své každodenní katalogizační praxi, je podle střízlivých odhadů kolem stovky.

ŘEČ STATISTICKÝCH ČÍSEL

Konkrétními statistickými údaji je již možné podložit v obecné rovině vedená tvrzení, nepochybně oprávněná, o užitečnosti/prospěšnosti využívání báze národních autorit pro každodenní katalogizační praxi v českých knihovnách (samozřejmě těch, které jsou do kooperace zapojeny). Celá řada knihoven sleduje statistiku prospěšnosti autoritní báze od roku 2004 a pravidelně ji zasílá odbornému garantovi projektu k archivaci a dalšímu zpracování.

Užitečnost báze národních autorit pro kooperující knihovny (ne všechny však dodávají statistiky) je patrná i z grafu, který je zaměřen na veřejné městské knihovny (viz obr. č. 1).

Následující graf (obr. č. 2) dokumentuje průměrnou úspěšnost nalezení autoritního záznamu v bázi národních autorit za léta 2004–2007 při zahrnutí všech kooperujících knihoven bez rozdílu typu knihoven, resp. složení jejich fondů. Podrobné statistické údaje od roku 2004 pro jednotlivé typy knihoven je možné najít na URL adrese *http://autority.nkp.cz/jmenne-autority*. Prospěšnost báze národních autorit pro veřejné knihovny městského typu (70 %) asi příliš nepřekvapí, i když hodnota procenta je možná až překvapivě vysoká. Rozhodně nečekaná je míra prospěšnosti (67 %) pro krajské knihovny, kde je v mnoha případech přece jen poměrně vysoká míra odborné specializace jednotlivých knihovních fondů. Překvapivé je jistě relativně vysoké procento (39 %) prospěšnosti i pro odborně zaměřené knihovny, kde se sdílením, díky časté jedinečnosti knihovního fondu, stejných autorů/autorit asi těžko mohou počítat.

Obr. č. 2

Úspěšnost nalezení autoritního záznamu v bázi národních autorit (průměr všech kooperujících knihoven)

■ úspěšnost ■ neúspěšnost

Uživatelům knihoven použití unifikovaných selekčních údajů v rejstřících katalogů a bibliografických bázích zvyšuje komfort vyhledávání. Zejména při vyhledávání potřebných dokumentů pomocí nejrůznějších informačních bran, kdy na jeden dotaz formulovaný pomocí autority, uživatel může obdržet odpověď z mnoha nejrůznorodějších informačních zdrojů. Podobné je to i při využívání autorit při budování souborných katalogů nejrůznějších typů a úrovní.

V bázi národních autorit, kterou spravuje NK ČR, je v současné době k využití více než 410 tisíc jmenných, názvových a věcných autorit. Jmenných autorit je v bázi k dispozici více než 370 tisíc.

Prospěšnost a užitečnost účasti v projektu „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit“ pro české knihovny je nezpochybnitelná. Z pohledu celkového počtu českých knihoven je množství do kooperace zapojených knihoven málo potěšující (tvorba bibliografických záznamů bez **kontroly záhlaví na autority** je katalogizační **nonsens**, nemluvě o tom, že by si knihovny samy sobě pomohly odlehčit v počtu lokálně zpracovávaných záznamů, kdyby jich bylo do aktivní kooperace zapojeno větší množství; u knihoven s regionální funkcí by to měla být téměř samozřejmost...). Málo potěšující jsou pro uživatele knihoven tudíž i podoby rejstříků v řadě českých knihoven – jeden a tentýž autor figuruje i v několika podobách pod sebou. Nad takovým nástrojem přístupu k bibliografickým záznamům určitě uživatelé nejásají. Okamžitě je poznat, že knihovna ve své praxi autority zcela určitě nevyužívá. Proč asi...?

AUTORSKÁ PRÁVA, DIGITALIZACE A AUTORITY

Jmenné personální autority budou nabývat na čím dál větším významu také v souvislosti s digitalizací fondů a ochranou autorských práv. Báze autorit obsahuje již v současnosti několik set tisíc záznamů personálních autorit s uvedenými životními daty, zejména rokem úmrtí (to je mimochodem mnohonásobně (!) více, než může nabídnout jakákoliv agentura zastupující autory v autorskoprávních záležitostech), což může velmi dobře posloužit v okamžiku ověřování volnosti/vázanosti určitých děl v souvislosti s autorskými právy. Čím více budou autoritní záznamy osobností doplňovány údaji o životních datech (úmrtí), tím přesněji bude moci báze autorit odpovídat na dotazy ohledně autorské ochrany/volnosti (návrhy na doplnění/upřesnění životních dat může posílat kdokoliv třeba na mailové adresy vrchních supervizorů v ONJA NK ČR – viz *http://autority.nkp.cz/jmenne-autority/kontakty-na-pracovniky-oddeleni-narodnich-jmennych-autorit-nk-cr/*).

NÁRODNÍ AUTORITY V PROSTŘEDÍ MUZEÍ A GALERIÍ – INTEROPERABILITA S NK ČR

Knihovny, muzea, galerie, archivy (jinak též paměťové instituce) tvoří jádro paměti (každého) národa. Bylo tomu tak v minulosti, v současné době a nic se na tom nezmění ani v budoucnosti (blízké i vzdálené).

V dnešním informačním věku, kdy se budují rozsáhlé digitální knihovny nejen knihovních fondů v samotných knihovnách, ale i uměleckých sbírek galerií a muzeí a objevují se i první rozsáhlé digitalizační projekty archivních fondů, se stává téměř každodenní nezbytností vzájemná spolupráce – interoperabilita – všech paměťových institucí v nejširším smyslu toho slova. Výstižně to vyjádřil J. B. Østby, ředitel agentury pro archivy, knihovny a muzea v Norsku, když formuloval nezbytnost změn postojů paměťových institucí vůči uživatelům: „Archivy, knihovny a muzea nejsou zřizovány samy pro sebe, ale k tomu, aby sloužily svým uživatelům a celé společnosti. Pokud chceme hodnotit význam našich institucí, hodnocení se musí opírat především o jejich význam pro veřejnost a vliv na společnost. Pro uživatele není podstatné, zda jsou zdroje poznání a zkušeností uloženy v archivech, knihovnách nebo muzeích. Chtějí především získat přístup ke zdrojům, které hledají a využít je bez ohledu na to, do které kategorie institucí spadají.“

INTEROPERABILITA MEZI PAMĚŤOVÝMI INSTITUCEMI

Spolupráce knihoven s dalšími tzv. paměťovými institucemi zatím zcela jistě běžná není. I když by to prospělo všem – spolupracujícím institucím stejně jako uživatelům! Rozdílnost sbírkových fondů a jejich zpracovávání/dokumentace částečně objektivizuje tuto malou míru dosavadní spolupráce. I když naše „informační“ století předkládá dnes a denně v mnoha různorodých oblastech důkazy, že taková spolupráce možná je, ba dokonce, že je potřebná a pro všechny zúčastněné i užitečná...

Informační aparát, který usnadňuje přístup k jednotlivým sbírkám (knihám, obrazům, muzejním a archivním předmětům) má ve všech paměťových institucích jeden společný jmenovatel, i když různým způsobem řešený, a tím je např. personální jméno (ať figuruje jako autor, vlastník, donátor či sbírkotvůrce). Následující konkrétní příklad názorně dokládá užitečnost jednotného postupu při tvorbě selekčních údajů. Bude-li se zájemce/badatel zabývat např. osobností spisovatele, dramatika, malíře a ilustrátora Josefa Čapka, tituly tohoto autora (které napsal sám nebo ve spolupráci s bratrem Karlem) najde celkem jednoduše v katalogu knihoven. Budou-li však i galerie využívat unifikovaných selekčních údajů, bude moci uživatel pomocí zadání jednoho jediného (!) dotazu/selekčního údaje (autoritního záhlaví) získat přehled, jaké obrazy od J. Čapka a v kterých galeriích se nacházejí. A zapojí-li se do tvorby a využívání souborů autorit i archivy či muzea, získá badatel zmíněným dotazem i přehled, které archivy ve svém fondu uchovávají např. korespondenci J. Čapka a které muzeum v depozitáři opatruje např. osobní věci z pozůstalosti tohoto umělce.

Následující schémata (obr. č. 3 a č. 4) dokreslují na jiném příkladě (při využití modelu vztahů mezi pojmy podle CIDOC-CRM – k tomu viz text dále) možné oblasti (totiž oblast paměťových institucí!) využití unifikovaných selekčních údajů/báze autorit (personálních i geografických).[1]

Obr. č. 3

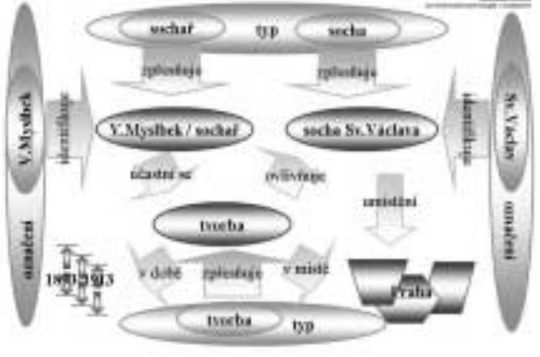

Obr. č. 4

Tato mnohonásobná užitečnost unifikovaných selekčních údajů se v době všeobecného „prosíťování“ přímo nabízí!

Myšlenka nabídnout českým muzeím a galeriím k využívání bázi národních autorit našla živnou půdu v Centru pro informační technologie v muzejnictví (CITeM) Moravského zemského muzea v Brně (kolektiv tohoto centra je mj. tvůrcem databázového systému Demus, který techniku centrálně řízených slovníků aplikuje při správě sbírek a sbírkové dokumentace v celé řadě českých muzeí a galerií). Společnými silami tohoto centra, Asociace muzeí a galerií, ONJA NK ČR a v neposlední řadě i firmy Cosmotron se podařilo několika propagačně-vzdělávacími akcemi uspořádanými pro paměťové instituce ukázat nezpochybnitelnou užitečnost využívání báze autorit i při zpracování muzejních či galerijních sbírek (pro archivní prostředí je užitečnost méně výrazná, což je dáno zcela odlišným způsobem zpracování archiválií, ale i v této oblasti probíhají dnes již intenzivní konzultace na sblížení stanovisek). Spolupráce zmíněných dvou oddělení (CITeM a ONJA NK ČR) vyústila nakonec v přípravu několikaletého projektu s názvem „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“, který byl v rámci grantových programů českého MK v závěru roku 2006 přijat k realizaci. Tento projekt by měl „připravit půdu“ pro konkrétní spolupráci českých paměťových institucí na poli unifikace selekčních údajů (přípravou modelu kooperace, stanovením/definováním struktury selekčních údajů apod.).

Pro hladký průběh spolupráce knihoven a ostatních paměťových institucí bude nutné především sladit rozdílné pracovní postupy (katalogizační/zpracovatelská pravidla, která se týkají zejména selekčních údajů pro všechny typy autorit používaných v knihovnách).

ONTOLOGIE A JEJICH APLIKACE V PROSTŘEDÍ PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ

V Aristotelském (filosofickém) smyslu je možné ontologii definovat jako nauku o jsoucnu. Nás však zajímá využití tohoto termínu v „novém“ kontextu, v kontextu informatiky. Poprvé použil termín ontologie v prostředí informačního systému T. Gruber na počátku devadesátých let. V tomto smyslu je možné aplikovat ontologický přístup na popis existujících pojmů v rámci nějakého informačního systému. Cílem aplikace ontologie v daném informačním systému je tedy snaha definovat jednotné pojetí určité třídy pojmů.[2] Je zřejmé, že v naší „znalostní“ společnosti se budeme s ontologiemi na nejrůznější úrovni setkávat čím dál častěji (ostatně pojem „sémantický web“, který využívá ontologií, je dnes již běžně zmiňován na každém odborném setkání knihovnické komunity). A to i v oblasti knihovnictví, resp. zpracování informací – katalogizaci či tvorbě autoritních záznamů. V roce 2005 publikovala pracovní skupina IFLA FRANAR návrh funkčních požadavků na autoritní záznamy známý pod zkratkou FRAR – více viz: *http://www.ifla.org/VII/d4/wg-franar.htm* (obdobně již před tím zveřejnila IFLA funkční požadavky na bibliografické záznamy známé pod zkratkou FRBR – více viz *http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.pdf*). FRAR definuje základní entity, jejich vlastnosti a vzájemné vztahy mezi entitami. Dalším, avšak mnohem obecnějším konceptem, který se zabývá „usouvztažnění“ pojmů pro oblast muzeí/galerií je tzv. CIDOC-CRM. Tento koncept vznikl na půdě mezinárodní rady muzeí (ICOM) a je výsledkem více než desetileté činnosti Mezinárodního výboru pro dokumentaci (CIDOC). CRM (Conceptual Reference Model) je tedy model vztahů mezi pojmy, nebo též formální ontologie a CIDOC CRM je možné definovat jako model vztahů pro muzejní dokumentaci. Tato mezinárodní norma (ISO 21127) nabízí tvůrcům informačních systémů v oblasti muzejnictví jednotnou pojmovou základnu. Definuje entity, vlastnosti a jejich hierarchické uspořádání, které se může stát východiskem interoperability paměťových institucí. CIDOC CRM by měl ulehčit integraci, komunikaci a výměnu heterogenních informací paměťových institucí.

Ukázku aplikace ontologie (CIDOC-CRM) naznačují výše uvedené obr. č. 3 a 4. Mnohovrstevnaté usouvztažnění je, myslím, nejvýstižnější označení toho, co obě schémata ukazují/naznačují…

Pokud se povede aplikovat („namapovat“) CRM v rámci informačních systémů muzeí, galerií, případně i archivů, umožní to převody dat beze ztráty smyslu a významu.

ZÁVĚR

Zapojením muzeí a galerií (perspektivně i archivů) do kooperativní spolupráce na tvorbě a využívání souborů národních autorit se významným způsobem naplní obsah pojmu interoperabilita v prostředí českých paměťových institucí. Ukazuje se, že informační integrace paměťových institucí je praktickou nezbytností…

Projekt „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“ by měl nejen „připravit půdu“ pro spolupráci českých paměťových institucí na poli unifikace selekčních údajů, ale i dopomoci ke konkrétnímu zapojení řady institucí, které o to již v současnosti projevily zájem.

Původní text příspěvku obsahoval ještě další statistické údaje, které jsme bohužel museli z prostorových důvodů z tištěné verze časopisu vypustit a zaměřili jsme se především na údaje z veřejných knihoven. O další zajímavé informace vás však nechceme připravit, proto jsou zahrnuty v elektronickém čísle Čtenáře (http://ctenar.svkkl.cz).

ODKAZY:

1 Schéma modelu vztahů mezi pojmy muzejní dokumentace podle CIDOC CRM laskavě poskytl Z. Lenhart z CITeM Moravského zemského muzea v Brně.

2 Andrejčíková, N.: Dotknú sa nás ontologie?: Elektronické služby v znalostnej spoločnosti. Medzinárodní odborný seminář, Zvolen 12. 9. 2007. Viz *http://www.tuzvo.sk/sk/sldk/info/http://sldk.tuzvo.sk/cosmo/foto/seminar/zbornik/*

Portál Národní autority ČR

Informační portál Národní autority *http://autority.nkp.cz/* zpřístupněný v září 2007 se stal významnou pomůckou pro práci katalogizátorů a indexátorů.[1] Nabízí intuitivní uživatelské rozhraní umožňující rychlou a snadnou navigaci v informativních materiálech týkajících se souboru národních autorit všech typů. Navíc poskytuje možnost bezprostředního ověření získaných poznatků přímým vyhledáním daného údaje v autoritní bázi.

Např. v rámci informací o tematických autoritách je uveden jako příklad tematické autority např. „dům čp. 17“. Viz *http://autority.nkp.cz/vecne-autority/soubor-tematickych-autorit/*.

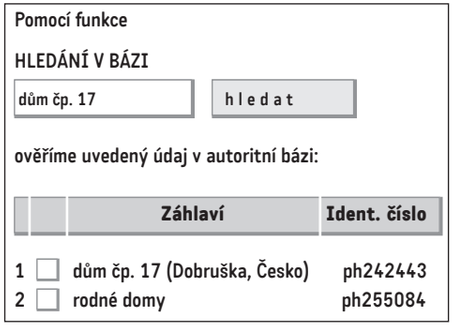

Informace zveřejněné v portálu jsou rozčleněny do dvou základních kategorií a v rámci těchto kategorií do osmi sekcí.

Do první kategorie spadají materiály přinášející všeobecné informace, které jsou společné a týkají se všech typů autoritních souborů. Jsou zde objasněny základní podmínky kooperace při tvorbě a využívání jednotlivých autoritních záznamů i celých autoritních souborů, např. informace o kooperativním projektu Tvorba a využívání souboru národních autorit, i o spolupráci na tvorbě a využívání věcných autorit. Jsou zde též uvedeny všechny potřebné informace technického charakteru.

Tyto informace jsou rozčleněny do následujících sekcí:

- Úvod
- Základní informace
- Kooperace
- Odkazy
- Paměťové instituce
- Kontakty

Do druhé kategorie spadají informativní materiály týkající se jednotlivých typů autoritních souborů, jejichž správa je v gesci jednotlivých útvarů Národní knihovny:

- Jmenné autority – jsou spravovány oddělením národních jmenných autorit.
- Věcné autority – jsou spravovány oddělením národních věcných autorit a věcného zpracování
  – součástí souboru věcných autorit je z technických důvodů i autoritní soubor geografických autorit a soubor kategorizačního schématu pro potřeby Konspektu, jehož hlavním cílem je správa, údržba a zpřístupnění standardních forem skupin Konspektu.
- Názvové autority – jsou spravovány odděleními jmenného zpracování a národních věcných autorit a věcného zpracování, dále pak oddělením speciálních typů dokumentů a hudebním oddělením.

Názvové autority, tj. autority pro unifikované názvy a autority typu autor/název, představují novinku v AUT bázi. Proto jsou dílčí metodické materiály pro jejich tvorbu a využívání zveřejňovány postupně a v návaznosti na potřeby katalogizační praxe. Viz *http://autority.nkp.cz/unifikovane-nazvy*.

Vznik informačního portálu národních autorit není výsledkem momentálního podnětu, ale je cílenou odezvou na požadavky kladené na současný proces zpřístupňování informací a informačních zdrojů, pro který je charakteristické sdílení zdrojů, postupů a procesů i výsledných produktů, tedy bibliografických a metadatových záznamů. Sdílení či přejímání bibliografických záznamů není možné bez standardizace a unifikace jednotlivých selekčních údajů. To je posláním jednotlivých autoritních souborů

Příklad autoritního záznamu regionální osobnosti v bázi NKC

Ident. číslo	jk01010181
Záhlaví	**Aleš-Lyžec, Josef, 1862–1927**
Pseudonym	Dvořáková, Helena, **1862–1927**
Odkaz. forma	Lyžec, **Josef** Aleš, **1862–1927**
Biograf.údaje	Narozen 28.10.1862 v Písku, zemřel 27.9.1927 v Bosni u Mnichova Hradiště. Učitel, propagátor turistiky, znalec Krkonoš, práce z oboru geologie, sportu a turistiky, překládal pod různými pseudonymy.
Provenience	CZ
Status	definitivní
Zdroj informace	PNP-LA

Příklad autoritního záznamu této osobnosti v bázi regionálních osobností Středočeské vědecké knihovny v Kladně

Jméno	Aleš-Lyžec Josef
Odkaz viz.	Lyžec Josef Aleš pseudonym: Dvořáková Helena
Data	1862–1927
Datum naroz.	28.10.1862 Písek
Zemřel(a)	28.09.1927 Boseň
Působnost	Boseň Loukov Mukařov Písek Praha Veselá Krkonoše-oblast
Charakt.	Učitel, propagátor vysokohorské turistiky a lyžování, kreslíř, odborný publicista.
Životopis	Absolvent reálky v Písku. V l. 1882–1917 učitel na obecných školách v Českém ráji a Podkrkonoší, 1917–1927 učil na českých menšinových školách v západních Krkonoších. – Zabýval se alpskou, tatranskou a nejvíce krkonošskou geologií a květenou. Organizoval pěší a lyžařské turistické výlety do Jizerský hor a Krkonoš. Je řazen mezi první horské vůdce v Krkonoších. – Autor odborných článků a filozofických úvah pro české i zahraniční časopisy. – Měl značné malířské a kreslířské nadání a svá pozorování zachycoval na svých kresbách. V r. 1909 vydal mimořádně nádherně ilustrovanou publikaci Obrazy horské zimní krásy. – Bratranec Mikoláše Alše.
Klíč. slova	učitelé * turističtí pracovníci * sportovci * lyžaři * výtvarníci * kreslíři * odborní publicisté

Citace

VOSTŘÁK, František: Vzpomínka na Josefa Aleše. Echo, 1999, roč. 5, č. 4, s. 17

TOMEŠ, Josef a kol.: Český biografický slovník XX. století. I. díl. Praha : Paseka, 1999, s. 24

Odkazy

(1) Odborná literatura (knihy a mapy)

(3) Databáze článkové bibliografie

Ukázka rozšířeného muzejního autoritního záznamu

(personálních jmen, názvů korporací a akcí, geografických jmen, věcných témat, formálních deskriptorů a unifikovaných názvů). Předpokladem a nedílnou součástí kooperační tvorby bibliografických i autoritních záznamů je také dobrá a efektivní informovanost o standardech, pravidlech a metodických postupech: ty poskytuje portál pro národní autority.

Význam rychlé a bezproblémové dostupnosti těchto informací ještě vzrostl poté, kdy se naskytla možnost rozšíření kooperace o další paměťové instituce (muzea, galerie, archivy atd.) a kdy je již v podstatě iniciován proces tvorby a sdílení autoritních souborů i v této oblasti.[2] V případě paměťových institucí je kladen důraz na tzv. širší pojetí autorit a v tomto bodě se požadavky shodují s požadavky správců databází regionálních autorit. Tzv. „širší" autorita obsahuje prvky, které uvádějí základní standardní údaje do vzájemných souvislostí a vazeb a představují základ pro ontologii nebo faktografickou bázi, neplní tedy pouze standardizační, unifikační, „normotvornou" a navigační funkci, jako je tomu u národních „knihovnických" autorit.

Národní autoritní databáze obsahuje prvky nezbytné pro standardizační a normativní funkci, zatímco regionální, muzejní, galerijní databáze obsahují/budou obsahovat standardní a normativní selekční údaje uváděné do potřebných souvislostí a vazeb, tedy informace s přidanou hodnotou. Ukazuje se, že tato škálovatelnost uplatňovaná při tvorbě autoritních databází vyhovuje diferencovaným potřebám jednotlivých skupin uživatelů. Uživatelé regionálních knihoven a sbírkových institucí tyto detailnější informace vyžadují.[3]

Z uvedených příkladů a ukázek je zřejmé, že společným postupem a při vzájemném respektu nutných specifických rysů, je/bude možné významnou měrou přispět ke zkvalitnění a zrychlení procesu zpřístupnění informací v paměťových institucích všech typů.

Také tyto informace, kromě řady dalších, přináší portál Národní autority. Je tedy určen informačním pracovníkům paměťových institucí všech typů a jeho posláním je, aby se stal základním zdrojem a pomůckou pro všechny, kteří hledají informace potřebné pro tvorbu a využívání souborů autorit.

MARIE BALÍKOVÁ ▸ marie.balikova@nkp.cz

ODKAZY:

1 Další informace o portálu Národní autority je možno získat na adrese *http://www.sdruk.cz/sec/2007/b1/01_Balikova-Portal_autorit.pdf* a ve sborníku Knihovny současnosti 2007. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2007, s. 147-155

2 Více informací na adrese *http://skip.nkp.cz/akcArch05.htm* v příspěvcích N. Andrejčíkové a Z. Bartla a na adrese *http://www.citem.cz/*

3 Projekt Národní autority v muzeích a galeriích. Zdeněk Lenhart. Dostupný z URL: *http://www.citem.cz/*

- Národní autority [on-line]. [2007] [cit. 2008-03-04]. Dostupný z www: *http://autority.nkp.cz/*
- Knihovny současnosti 2007 [on-line]. [2007] [cit. 2008-03-04]. Dostupný z www: *http://www.sdruk.cz/sec/*
- CITeM [on-line]. [2004] [cit. 2008-03-04]. Dostupný z www: *http://www.citem.cz/*
- Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2007 [on-line]. [2007] [cit. 2008-03-04]. Dostupný z www: *http://skip.nkp.cz/akcArch07.htm*
- Středočeská vědecká knihovna v Kladně [on-line] [cit. 2008-03-04]. Dostupný z www: *http://www.svkkl.cz/*

KRONIKA

K životnímu jubileu PhDr. Ladislava Kurky

Je to k nevíře, ale 5. března letošního roku oslavil PhDr. Ladislav Kurka pětasedmdesáté narozeniny. A jak je znám, na velké oslavy mu asi moc času nezbylo. V jeho profesním i zájmovém „kalendáři" je totiž bílých míst pomálu.

Ladislav Kurka je absolventem studia knihovnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Svou profesní kariéru započal v roce 1956 v Ústředním domě armády, kde měl na starosti rozvoj vojenských osvětových knihoven. V roce 1970 musel z politických důvodů ze svého místa odejít. Zakotvil v Městské knihovně v Praze, kde se později stal vyhledávaným a oceňovaným pracovníkem na úseku výstavby pražské sítě knihoven. Má lví podíl na realizaci úspěšné rekonstrukce budovy ústřední knihovny na Mariánském náměstí (1996–1998). Zasloužil se o rekonstrukci a modernizaci velkého počtu poboček Městské knihovny v Praze.

Problematikou architektury, výstavby a zařízení knihoven se soustavně zabývá a o této problematice přednáší na Vyšší odborné škole informačních služeb v Praze a v Kabinetu knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Rozsáhlá je i jeho odborná publikační činnost. Je spoluorganizátorem olomouckých setkání knihovníků s architekty, známých seminářů *Knihovna a architektura* (v roce 2007 se uskutečnil už počtvrté). Podílí se na přípravě nové budovy pro STK – Národní technické knihovny. Je konzultantem pro mnoho rekonstrukcí a novostaveb českých knihoven včetně členství v porotách architektonických soutěží.

Dr. L. Kurka se zúčastnil ustavení a působení Svazu knihovníků a informačních pracovníků v letech 1968 až 1970, byl redaktorem jeho prvního Bulletinu. Tuto funkci ochotně převzal i po znovuobnovení SKIP v roce 1990, resp. v roce 1992. Bulletin SKIP pod jeho vedením vstupuje již do svého sedmnáctého ročníku. Od 3. ročníku zavedl vydávání zvláštních čísel Bulletinu SKIP věnovaných knihovnictví v zahraničí. Do současné doby vyšlo již 14 zvláštních čísel. Edice Aktuality SKIP, v níž za jeho redakce vycházejí odborné publikace, čítá 23 svazků. Jako předseda ediční komise SKIP pozvedl publikační aktivity SKIP na vysokou úroveň. Je členem VV SKIP, do něhož byl opakovaně zvolen.

Z mnoha mimopracovních aktivit dr. L. Kurky zmiňme aspoň to, že je majitelem největší sbírky pohlednic československých panských sídel, je vytrvalostním běžcem a celoživotně aktivně pracuje ve skautském hnutí.

Za svou činnost byl PhDr. Ladislav Kurka oceněn řadou vyznamenání – Cenou českých knihovníků (2001), medailí Z. V. Tobolky (2005) a Cenou *Pražský knihovník* (2006).

JB

P. S. Redakce měsíčníku Čtenář se připojuje k řadě gratulantů s přáním dalších let naplněných zajímavou prací a spokojeností.

„DŮLEŽITÉ JE, PEČLIVĚ SI VŠE ZVÁŽIT A PROMYSLET,“

ŘÍKÁ ŘEDITELKA KRAJSKÉ KNIHOVNY VYSOČINY **MGR. VERONIKA PESLEROVÁ**

I když se nedá říci, že by nových a zrekonstruovaných knihoven přibývalo tolik a tak rychle, jak bychom si přáli, přesto je dobře uvést, že za poslední roky vzniklo několik zajímavých a významných budov, které odpovídají požadavkům a trendům knihovnictví 21. století.

Jednou z knihoven, která se teprve nedávno zrodila v hlavách architektů a za nemalého úsilí všech zainteresovaných se připravuje její realizace, je Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě. Vítězný architektonický návrh svým nezvyklým řešením vzbudil v knihovnické a odborné veřejnosti značný zájem a dá se říct, že i obdiv.

Avšak od záměru postavit novou knihovnu do chvíle, kdy do ní vstoupí první návštěvníci, vede dlouhá a složitá cesta, skládající se z množství dílčích etap. Zajímalo nás, ve které z nich se v havlíčkobrodské krajské knihovně nacházejí, ale i to, kde a kdy „to vše začalo“.

Paní ředitelko, můžete na začátek představit nejdůležitější úkoly, kterými se právě teď v knihovně zabýváte?

Krajská knihovna Vysočiny vznikla 1. 1. 2002 z bývalé Okresní knihovny Havlíčkův Brod a plní všechny funkce, které jsou dány knihovním zákonem, stejně jako ostatní krajské knihovny. Tyto funkce jistě není třeba vyjmenovávat. Podrobněji se vyjádřím ke dvěma specifikům, která každá krajská knihovna nemá. Od roku 2002 provozujeme ojedinělou vzdělávací instituci – Univerzitu volného času. Jedná se o netradiční formu zájmového celoživotního vzdělávání pro nejširší veřejnost. Cílem studia na Univerzitě volného času není obdržení certifikátu, nýbrž zájem o obor, načerpání nových vědomostí a dovedností či prostě jen chuť vrátit se po letech do prostředí přednáškových sálů. V loňském roce Krajská knihovna navázala spolupráci ještě s Centrem Vysočina o. p. s., v Havlíčkově Brodě a společně zastřešujeme velký projekt Univerzity volného času a Akademie třetího věku. Spektrum vyučovaných předmětů se tedy ještě rozšířilo a výuka je více zaměřena na seniory. Naše knihovna má nedlouho též špičkově vybavené digitalizační pracoviště. Jde o první počin tohoto typu v kraji Vysočina a elektronické podoby se dočkají především regionální historické tisky a periodika.

Krajská knihovna sídlí v budově Staré radnice od roku 1974. Kdy se poprvé začalo vážně uvažovat o jejím přemístění?

Knihovna se ve své historii stěhovala několikrát. Od roku 1894, kdy byla založena, působila na čtyřech různých místech. Důvodem stěhování byly vždy nedostatečné prostorové podmínky. Stejný důvod hrál roli i v roce 2001, poté, co se z okresní knihovny stala knihovna krajská, a kdy se opět začalo hovořit o stěhování. Kraj Vysočina zajistil podporu, abychom mohli posílit vybavení knihovny novými informačními technologiemi, doplnit knihovní fondy i zvýšit počet pracovních míst, avšak prostory pro nově vzniklou krajskou knihovnu nebylo možné řešit ihned.

Právě prostorové důvody hrají obecně rozhodující roli při úvahách o novostavbách knihoven. Byly ve vašem případě ještě další důvody, které rozhodly o tomto řešení?

I v našem případě to byly především prostorové důvody. Poté, co se z okresní knihovny stala knihovna krajská, byly výrazně navýšeny prostředky na nákup fondu, bylo rozšířeno spektrum funkcí, které

Současné umístění knihovny

Připravovaná novostavba

Foto archiv knihovny

krajská knihovna musí plnit, rozšířily se služby poskytované čtenářům, zvýšil se počet pracovníků apod. Od města Havlíčkův Brod se sice podařilo získat část dalších prostor v budově Staré radnice, ale to nebylo zdaleka dostačující. Knihovna má v tuto chvíli k dispozici zhruba 800 m², nemá vlastní přednáškovou místnost, téměř dvě třetiny fondu jsou ve skladu mimo budovu apod. Toto všechno hrálo roli při úvahách o nutnosti získat nové prostory.

Uvažovalo se i o jiných variantách než je novostavba?

Kraj Vysočina se v součinnosti s městem Havlíčkův Brod a knihovnou snažil nalézt vhodné řešení ke zlepšení podmínek pro provoz knihovny. Zvažovala se rekonstrukce stávajících prostor a přístavba zadního traktu, v úvahu připadalo i přestěhování do budovy zrušené základní či střední školy apod. Žádná z těchto variant by však nesplňovala předem nadefinovanou požadovanou plochu knihovny (kolem 4000 m²) a náklady na přístavbu či kompletní rekonstrukci všech navržených prostor by byly vyšší než v případě novostavby. Bylo tedy schváleno, že jedině novostavba naplní budoucí požadavky na fungování knihovny. Jako vhodné místo pro stavbu knihovny byl zvolen pozemek v majetku kraje Vysočina, který se nachází v areálu Nemocnice Havlíčkův Brod nedaleko centra města.

Bylo těžké přesvědčit kompetentní osoby o potřebě nové stavby a které argumenty se ukázaly jako nejdůležitější?

Ohledně získání nových prostor pro knihovnu proběhla mnohá jednání nejen s krajem Vysočina, ale i s městem Havlíčkův Brod, protože knihovna plní nejen krajskou, ale i městskou funkci. Po mnoha variantách možnosti řešení (viz výše) schválilo v roce 2006 zastupitelstvo kraje záměr vybudovat sídlo Krajské knihovny Vysočiny jako novostavbu ve zmíněném areálu Nemocnice Havlíčkův Brod. Architektonická soutěž o návrh urbanistického, architektonického, technického a provozního řešení novostavby byla vyhlášená 18. dubna 2006. Do prvního kola bylo podáno 40 návrhů, z nichž v červenci 2006 porota v čele s prof. Ing. arch. Miroslavem Masákem vybrala pět nejlepších, které postoupily do druhého kola. Z něj pak vybrala vítězný návrh, pod nímž jsou podepsáni Ing. arch. Aleš Tomášek, Robert Seidl, Ing. arch. Ivo Hermann – Praha. Podle odborníků je netradiční pojetí návrhu krajské knihovny ojedinělým architektonickým počinem. Návrh svou originalitou budí všeobecný obdiv. Především ekologickým charakterem stavby vybočuje ze zavedených standardů veřejných architektonických soutěží. Nová budova knihovny bude mít prosklené stěny, bude zapuštěná do terénu a její boční stěny i střechu bude pokrývat přírodní trávník.

V jaké etapě se připravovaná novostavba právě nachází?

S autory vítězného projektu *herman tomášek seidl architekti* uzavřel v polovině roku 2007 investor (tj. kraj Vysočina) smlouvu na projektové práce. Bylo rozhodnuto, že projekt stavby bude dopracováním soutěžního návrhu. V průběhu práce na návrhu se ověřovalo a upřesňovalo zadání (stavební program, který zpracovala knihovna) průběžnými jednáními s investorem a uživatelem (tj. Krajskou knihovnou Vysočiny), byly předány základní podklady a průzkumy pro projektovou činnost a ve spolupráci se specialisty byly připraveny a prověřeny základní technická řešení a výpočty. Výstupy

z těchto jednání jsou zapracovány v návrhu stavby *Novostavba Krajské knihovny Vysočiny, Havlíčkův Brod*, který byl v prosinci 2007 investorovi i uživateli představen. Převzetím a potvrzením tohoto návrhu stavby dal investor pokyn k pokračování prací na dalších fázích projektu, tj. na podkladech pro územní a stavební řízení.

Musely se již nyní měnit některé původní představy, plány, myšlenky?

Výrazně nemusely a vidím v tom obrovské štěstí. V průběhu jednání s architekty, kteří se díky rozhodnutí kraje Vysočina stali i projektanty novostavby, se sice několik věcí dopracovávalo, doladňovalo či upravovalo, nedošlo však k žádným výrazným změnám. Veškeré úpravy byly dohodnuty, vysvětleny, a to ať přicházely připomínky k úpravám ze strany knihovny či naopak. Spolupráce s architekty byla bezproblémová a věřím, že taková bude i nadále. Je to dáno především tím, že již návrh přihlášený do soutěže měl velmi dobře řešenou skladbu funkcí i základní provozní vazby. Prostor zaručuje flexibilitu při pravděpodobných úpravách vnitřního uspořádání knihovny v budoucnosti. Důležité je také to, že hlavní funkce budovy jsou na jediném podlaží.

V jakých konkrétních situacích pocítíte největší výhody nové stavby, jaký bude přínos pro jednotlivá oddělení?

Největší výhodou nové stavby je její vnitřní uspořádání. Všechny činnosti jsou kumulovány v jediném podlaží a to v porovnání s rozvržením služeb ve stávající budově velmi usnadní práci knihovníkům i orientaci ve službách uživatelům knihovny. Knihovna v nové budově bude chápána jako místo setkávání, zázemí a služeb pro kohokoliv. Nabídne uživatelům především dostatečný prostor pro volný výběr dokumentů, dostatečný počet studijních míst a míst s PC, prostor pro školení a vzdělávání apod. Toho všeho se nyní v knihovně nedostává.

Plánujete také některé nové služby?

Vnitřní uspořádání nové knihovny a velké prostory k promýšlení možností nových služeb přímo vybízejí. Všechny úspěšné akce a projekty (např. autorská čtení, akce pro děti, besedy pro veřejnost, školení apod.), které jsou již nyní pro veřejnost pořádány, budou zachovány i v nové budově. Nadále budeme pořádat i Univerzitu volného času, tj. cyklus přednášek pro nejširší veřejnost. Do nové budovy se též přesune špičkově vybavené digitalizační pracoviště, které knihovna nedlouho provozuje a které je nyní umístěno mimo budovu knihovny. Zvažujeme též vytvoření knihvazačské dílny apod.

Máte nějaká doporučení pro knihovníky, kteří se pouštějí do podobného dobrodružství, budou připravovat zadání architektům a pak následně s nimi jednat a spolupracovat?

Jako důležité vidím předem si pečlivě vše zvážit a promyslet. Nechat si dostatečný čas na vytvoření stavebního programu (tj. zadání pro architekty). Stavební program by měl být dostatečně návodný, ale neměl by architekty příliš „šněrovat", tzn. že by neměl určovat umístění jednotlivých oddělení, ale spíše vazby mezi nimi apod. Hodí se také, když má porota, která rozhoduje v architektonické soutěži, dobrou ruku a vybere nejen dobrý návrh, ale i architekty, kteří jsou ochotní naslouchat. To však knihovna samotná neovlivní, potom je důležité komunikovat, komunikovat a komunikovat...

Bližší informace a třeba i pár tipů a nápadů najdou zájemci na: *http://www.kkvysociny.cz/modul_o_knihovne/novostavba.aspx*

Za odpovědi děkují
LENKA ŠIMKOVÁ > OLGA VAŠKOVÁ

DO ČÍSLA přispěli

PhDr. Jaroslav Císař – Vydavatelství Grand Princ v Praze **Mgr. Marie Balíková** – NK ČR **PhDr. Zdeněk Bartl** – NK ČR **Mgr. Eva Bartůňková** – NK ČR **Iluše Cejpková** – Praha **Mgr. Adéla Faladová** – Ministerstvo kultury ČR **PhDr. Jana Hájková** – Knihovna města Plzně **PhDr. Aleš Hrazdil** – Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě **Mgr. Jan Mrákota** – Ústav výpočetní techniky UK Praha **Mgr. Veronika Peslerová** – KK Vysočiny Havlíčkův Brod **Doc. PhDr. Milada Písková, CSc.** – FPF Slezské univerzity v Opavě **William Sherman** **Mgr. Kateřina Slušná** – Koutná & Slušná, advokátní kancelář v.o.s.

Kniha v 21. století – 2008

Zpráva o 5. ročníku mezinárodní vědecké konference

Ve dnech 13.–14. února 2008 uspořádalo oddělení knihovnictví Ústavu bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě ve spolupráci s Národní knihovnou ČR, Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR a Regionálním výborem SKIP Moravskoslezského a Olomouckého kraje již pátý ročník mezinárodní vědecké konference *Kniha v 21. století*, tentokrát s podtitulem *Knihovna učící (se)*. Zájem o zvolené téma byl mimořádný, přihlásilo se přes devadesát účastníků z celé České republiky, z Polska a ze Slovenska.

Jednání konference zahájila doc. dr. Milada Písková, CSc., vedoucí oddělení knihovnictví ÚBK FPF SU. Přítomné účastníky pozdravila za vedení fakulty PhDr. Eva Klímová, Ph.D., proděkanka pro vědu a výzkum. Úvodní referát přednesl doc. PhDr. Jiří Urbanec, CSc., vedoucí Ústavu bohemistiky a knihovnictví, a naznačil v něm koncepci konference, propojení problematiky knihovnictví a literatury – *Čeští literáti o knihovnách*. Hlavní referáty přednesli pracovníci Národní knihovny v Praze – PhDr. Vít Richter, který hovořil na téma *Jak měřit spokojenost uživatelů,* a Mgr. Zlata Houšková, která přirovnala úsilí knihoven o výchovu uživatelů k *Plavání proti proudu*.

Literatura a knihovny

V dalším programu konference vystoupili přední odborníci z řad literárních vědců a pracovníků knihoven. Například vedoucí katedry knihovnictví na Prešovské univerzitě doc. dr. Marta Germušková, CSc., která vystihla v referátu *Kniha jako estetično-humanizačný fenomén* problematiku čtenářství a vztah ke knize a kultuře současné mladé generace. Spisovatelka dr. Františka Vrbenská z Národní knihovny ČR se zamyslela nad postavením knihovny v kontextu současné české kultury. Slovenský spisovatel Mgr. Anton Lauček, Ph.D., který působí na Katolické univerzitě v Ružomberku, v příspěvku *Kniha ako nepravdivé svedectvo* představil tvorbu Petra Jilemnického z nového zorného úhlu. Slovenskou národní knihovnu v Martině zastupovali na konferenci dva účastníci, a to Mgr. Igor Zmeták, Ph. D., který ve svém referátu nazvaném *Medzi osvietenstvom a postmodernou* připomenul nadčasovost působení osvícenského knihovníka Dvorní knihovny ve Vídni a rádce Marie Terezie Adama Františka Kollára. PhDr. Darina Janovská se zaměřila na současnou knihovnickou problematiku v příspěvku *Elektronická kniha v knižničnej praxi*. PhDr. Eva Křivá ze Slezské univerzity v Opavě nabídla českou verzi tohoto problému – *Univerzální knihovna versus internet v procesu vzdělávání*. PhDr. Libor Martinek, Ph.D., ze Slezské univerzity zvolil téma z oblasti slovanských literatur – *K slovanské fantastice a fantasy ve střední Evropě*.

Čtení, čtenářství a školní knihovny

Další blok referátů byl zaměřen na problematiku čtenářství. Tady konfrontovali své zkušenosti čeští a polští badatelé. Dr. Katarzyna Wodzniak z Univerzity M. Koperníka v Toruni přednesla výsledky svého rozsáhlého výzkumu *Jak čtou studenti*. Mgr. Kateřina Homolová z Ostravské univerzity vystoupila s tématem *Knihovna učící se z výzkumu čtenářů*. Předsedkyně Výboru SKIP Moravského a Olomouckého kraje Jana Galášová přednesla příspěvek zaměřený na problém *Čtenářské kampaně ano, či ne?*

Konference dala příležitost také k zamyšlení se nad současným stavem školních knihoven. Opět bylo možno srovnat situaci na českých a polských školách. Problematiku uvedl Mgr. Milan Polák z Univerzity Palackého v Olomouci referátem *Školní knihovny a rámcově vzdělávací programy*. Doc. dr. Milada Písková, CSc., ze Slezské univerzity v Opavě na základě srovnání teoretických programů a vizí v rámci plánovaných proměn školních knihoven v informační centra a skutečného stavu na základních školách nabídla téma *Školní knihovny – a co dál?* Dr. Renata Sowada z univerzity v Poznani seznámila přítomné se situací v polských školních knihovnách v příspěvku *Význam školních knihoven v procesu vzdělávání*.

Celoživotní vzdělávání a úloha knihoven

K představení osobnosti současného knihovníka – specialisty přispěl PhDr. Aleš Hrazdil z Vědecké knihovny v Ostravě tématem *Věčně se učící věcný katalogizátor*. Mgr. Zuzana Bornová, Ph.D., ze Slezské univerzity vyslovila své zkušenosti z knihovnické práce příspěvkem *Jak účelně využívat AKIS*.

O problematice celoživotního vzdělávání a úloze knihoven v této oblasti hovořila PhDr. Jana Onderková, Ph. D., ze Slezské univerzity v Opavě, informo-

vala o situaci v Spolkové republice Německo – *Veřejné knihovny v SRN a jejich zapojení do procesu celoživotního vzdělávání.* S příspěvkem o formách celoživotního vzdělávání knihovníků vystoupili i další referenti, například Mgr. Roman Giebisch, Ph.D., z Vědecké knihovny v Olomouci, který informoval o *Vzdělávání knihovníků Olomouckého kraje.* Jeho kolega Bc. Rostislav Krušinský hovořil na téma *Možnosti spolupráce knihoven a vysokých škol.* Také PhDr. Hana Marešová z Univerzity Palackého se zamýšlela nad současnými možnostmi spolupráce knihoven a vysokých škol, svůj příspěvek nazvala *Role spolupráce knihoven a vysokých škol ve vzdělávání.*

Z Masarykovy univerzity v Brně přednesli na konferenci referáty Mgr. Marek Timko – *Úloha knižnice v situácii globálnej ekonomickej krízy* a PhDr. Michal Lorenz *Učící se společnost a její globální mozek.*

Klub knihovníků Casanova

Vzhledem k množství přihlášených referátů byla konference dvoudenní, probíhala v prostorách Slezské univerzity v Opavě. V podvečer prvního dne proběhl také tradiční *knihovnický klub Casanova*, kde se představil pražský ing. arch. Martin Janda s prezentací o moderním pojetí architektury knihoven – *Hledání ideální knihovny.*

Stejně jako loni proběhla v rámci konference i studentská sekce, ve které dostali studenti příležitost vyslovit své názory a poznatky o současném světě knihy, zároveň se tak učili vystupovat na podobných odborných akcích.

Zájem o pokračování této konference v dalších letech potvrdili účastníci návrhem témat, která by je zajímala. Pro opavské pořadatele je to pocta, ale také závazek. Z konference bude vydán, jako každoročně, sborník v digitální podobě, současně bude letos zahájeno vydávání těchto sborníků v klasické podobě tištěné.

Konference *Kniha v 21. století* je místem setkávání knihovníků, vysokoškolských pedagogů a spisovatelů z celé České republiky, z Polska a ze Slovenska. Přináší cenné podněty pro knihovnickou praxi, ale i náměty pro inovaci programů vysokoškolského vzdělávání knihovníků, umožňuje navazovat kontakty se zahraničními partnery, prohlubovat spolupráci vědeckých pracovišť s knihovnami v regionech.

MILADA PÍSKOVÁ > pis10uh@axpsu.fpf.slu.cz

Věčně se učící věcný katalogizátor

Totam je okouzlení eléva věcné katalogizace, který s podivem sledoval, jak služebně starší kolegyně sázejí věcně správná hesla a klasifikační znaky na dokumenty z oborů, které jim, jako bývalým učitelkám cizích jazyků, musely být bytostně cizí. Ještě slyším jejich sarkastický smích v odpovědi na mé obdivné vzdechy, jak velice si musejí neustále rozšiřovat obzory svých vědomostí. Také se teď jízlivě směji podobným tirádám noviců a praktikantů, neboť dobře vím, že pokud si k novému výrazu neudělám poznámku v autoritním záznamu řízeného slovníku, nemusím být vůbec políben krásnou zakletou pannou a do několika týdnů ony nové poznatky zapadnou hluboko za mé intelektuální obzory, aby již nikdy, nikdy z mé paměti nevyšly; jsem tabule nepopsaná. Zůstane jen nemoc z povolání – dejavue při další obsahové analýze.

Takže, usuzujete asi, tudy cesta nářků na učení nepovede. Ano, nepovede a slepými cestami, o čem by asi příspěvek mohl být, avšak není, vás hodlám iritovat i nadále. Pokud si říkáte, že budu lkát nad učením se novým poznatkům v oboru, pak je to lákavá vize. Jistě, myslíte si zřejmě, je notoricky známo, že dnešní katalogizátor nekrouží celý život písmena do jednoho svazkového katalogu. Nedá se ani předpokládat, že pokud vyjdou nová pravidla, znamená to pro něj celoživotní otřes, takže zbytek života trhá v ústavu pro choromyslné vztekle papír na marné kousky. Ba ne, dnešní indexátor toho za svůj život musí vstřebat docela hodně.

Nejde jen o nám svatý systematický selekční jazyk MDT. Nejdříve prznění Tropovským, pak ze stejných končin ohrožovaný sovětským Knihovnicko-bibliografickým tříděním jak Ježíšek Dědou Mrázem se Sněguročkou dohromady. To vše MDT sice přežilo, ale náhle se nám smrsklo z rozsahu cca 200 000 znaků na sumičku nejméně o dvě nuly řádově nižší; nabízena byla makroklasifikace, tabulky zvané Vybrané znaky, velestručné a navíc pomocných znaků téměř zbavené. Sotva jsme si na takovou velkorysost zvykli, již se tabulky rozrostly na rozsah více než šedesátitisícový, stručně a nehezky MDT-MRF zvaný. A pomocné znaky? Jsou zde zase všechny finesy a rafinovanosti znaků složených a rozvinutých, i pomocné znaky nezávislé, to vše servírováno jako součást národních věcných autorit. Věcný katalogizátor si zvykne, navíc málem jako drogu očekává pravidelný přísun revolučních aktualizací a téměř dychtivě čeká další přísun, další ránu. Ještě sám přesvědčuje knihovnice s volným přístupem k fondu, že nový folklor velí místo přástek a draní peří po večerech za zpěvů tesknych lidových písní přepisovat signatury oborového stavění a přesouvat čtenářům fondy podle těchto změn po vzoru zboží v prohnaných hypermarketech. Jistě, učení není nikdy dosti, tak nám přibyl zpoza „Velké louže“ další selekční jazyk zvaný integrovaný – jazyk metody Konspektu.

Ještě zajímavější je určitě situace v předmětových selekčních jazycích. Poté, co v 80. letech uplynulého století byla česká knihovnická obec normou ČSN 0101881[1] definitivně přesvědčena, že v sousloví je podstatné jméno nositelem hlavního významu a má stát na prvním místě před přídavným, byť to češtině např. na rozdíl od jazyků románských, resp. blízké polštiny, není vlastní, vše bylo jinak. Již o něco málo než 10 let později aby se indexátor za svůj hluboce vkořeněný názor styděl před Bohem, počítači a snad i lingvisty a žádal si pomoci první. Je usvědčován ze zpátečnictví a zaostalosti tak vehementně, až je natolik zpitomělý, že je ochoten zapřít snad i názvy nomenklaturní češtině přirozené a schopen nechat se v zoufalství pokousat vzteklou obecnou liškou (Vulpes vulpes), žádat v lékárně sírovou kyselinu nebo požití odvaru zlomocného blínu. Jen posměch prodávajících jej vrátí realitě a do lůna měnícího se knihovnictví. Nebohá hesla českých lístkových katalogů už zrušené normy vyšla z módy a zraky pokroku se upínají k zářnému Washingtonu a k matičce Praze, k LCSH a k PHNK.[2] K heslům stále kratším a kratším, k souslovím stále delším a delším. Čas oponou trhnul a mysl indexátorova vymknuta z kloubů šílí, neřekl by asi klasik.

Klasik by toho neřekl více, indexátor namnoze opustil hesla a tvoří klíčová slova, pardon, klíčová slova je termín sice vžitý, ale správně určený jen pro slova vybraná z textu (především názvu) dokumentu, takže učme se užívat raději prostinký správnější název – lexikální jednotky (nebo indexační termíny) předmětového postkoordinovaného selekčního jazyka. Ty ukládá do paměti elektronických katalogů. Ach, říkáte si, chce nás unavovat stesky na učení se polím a podpolím jednotlivých pracovních masek či výměnných formátů. Nechci, vždyť kolik takových automatizovaných knihovních systémů za život potkáte – jen pár (naštěstí). Takže o stále nových standardech, jejich interpretacích, instrukcích, národních autoritách a věcech profesních jsem vlastně také hovořit nechtěl.

Chci vás nudit stesky zcela jinými. Jde mi o problémy jazykové. Nuže, teď si bude stýskat, že se katalogizátoři musí učit cizím jazykům, tušíte. Ano, o tom by se dalo také hovořit. Určitě se učit musí. Je mi žel jasné, že Attila byl skutečně „bič boží“ a že maďarštině a jazykům přicválavším s nájezdníky na malých konících z oněch končin neporozumím ani obložen nejkvalitnějšími slovníky. Stejně tak pouze se slovníky nepochopí Čech, kde rozetnout odborné několikačetné německé sousloví na těch správných místech, a může jen závidět Alexandrovi Makedonskému jeho gordický uzel. Což o to, prohlížíte-li si třeba název vysoce odborné publikace v angličtině, kde jsou jen čtyři neznámá slova, z nichž každé jediné má aspoň šest významů (třeba: táhnout, regál, ozubice, krmelec, mříž, nosič pum, týrat, zvýšit daně atd., ale ve spojení nabývají dalších zcela netušených významů), začnete být rádi, že jste již zapomněli kombinatoriku a nemůžete si spočítat ke kolika možným, či nemožným překladům celého názvu můžete dospět.

Ale dosti. Konečně jste se dočkali, teď se teprve dostávám k tomu, o čem hlavně chci povídat, rád bych se věnoval vlastnímu přirozenému jazyku a jeho nástrahám, asymetrii jazykových znaků (synonymii, polysémii, homonymii), vágnosti slov, paradigmatickým slovníkovým vztahům. I zde mohu problematiku rozdělit.

Jednak je zde patrný snad stále bouřlivější kvas analyticko-syntetického období rozvoje věd. Jako ze chřtánu zdivočelé sopky to bublá a vylétají kameny, vylévá se láva a popel, tak na nebohého indexátora stále dopadají nové termíny – názvy nových interdisciplinárních a transdiciplinárních oborů. Jako by to nestačilo, tyto obory si ještě stále vymýšlejí nové a nové termíny. I odborník se diví a laik? Ten přímo žasne, mnohokráte neví, zda ctibažný a samožerný autor vymyslel jen nový termín kolegům navzdory, nebo novou vědu, která se ujala dříve, než oschla tiskařská čerň daného dokumentu, nebo toliko otočil pořadí slov staršího termínu. Slovníky oboru termíny nestíhají, tak se knihovník radí s internetem. Pomiňme disciplíny mírně okultní přišedší z východu, či ze západu (ovšem přes východ), tam je situace opravdu složitá. Nebudeme tedy pátrat po tom, co vše znamená např. bioterapie. Věnujme se vědám akademickým. Někdy se sice k termínu najde několik odkazů, ale všechny směřují na jednu katedru, k jednomu autoru, někdy vidíme termín poprvé, ale zjišťujeme, že kdo chvíli stál, již nestojí opodál, leč hodně daleko. O oné vědě se nabízí už několik obrazovek odkazů. Ale kdo se má vyznat, kdy jde o synonyma, kvazisynonyma, kdy dokonce o antonyma. Jeden autor přisahá, že dané termíny jsou stejné, druhý, že rozdíly jsou jemné, třetí, že propastné, u dalšího jeden termín požírá druhý, jde o vztah hierarchický, jindy o homonyma. Tak se trápíme s patopsychologií a psychopatologií, nebo s antropomotorikou, antropokinetikou a kiantropologií a jejími vztahy ke kinezioologii, ta může být ovšem aplikovaná, ne nebojte se, nebudu rozvíjet. Někdy se podaří klubko rozmotat jako v případě biotechnologie, bioinženýrství a biochemického inženýrství, leč osten pochybností zůstává. Někdy je z ostnu spíše nosorožčí kel; tak nás např. trápí vztah bionanotechnologie a nanobiotechnologie. Leč i zavedené obory podléhají vichru inovací a vrhají na trh zbrusu nové termíny, tak pátrej, knihovníče, po nuancích mezi ekoregiony, ekosystémy a biomy! Mám pocit, že někteří odborníci nyní poznali termíny bytostně jim drahé, mají jasno a nějaký diletant si dovolí pochybovat – pokud se tak schyluje k další české defenestraci, nevyhazujte mne ještě z okna.

Mám na srdci ještě něco k naší drahé mateřštině. Přiznám se, že spolu s Bolkem Polívkou se mnohdy s údivem díváme na sebe sama a říkáme: neumí česky! Ne, nejsme běženci z východních zemí, přesto je to pravda. Je bohužel trpkou pravdou poučka ze sémantiky, že každé slovo je trochu vágní (neostré), kromě jmen vlastních a že člověk užívá léta slova, aniž zná jejich přesný význam. Nemusí jít zrovna o nástrahy prohnaných autorů, jakým je nevinný termín devoční grafika. Teprve usilovnou indukcí jsme zjistili, že jde prostě o obrázky svatých. Někdy se nám zdá, že máme mezi synonymy a kvazisynonymy jasno, letci (zahrnují i letkyně?) jsou osoby určité profese; aby z nich bylo letectvo, potřebují i své kovové ptáky, řečeno slovy básníka, tedy letadla. Ale rozdíl mezi jezdci a jezdectvem nám při indexaci určitých dokumentů tak jasný není. Říkáte si, mají přeci slovníky českého jazyka a výkladové slovníky jednotlivých oborů. Máme, a protože slovníky vztahy ke slovům blízkým prakticky většinou neřeší, připadáme si někdy jako silně esoterická sekta. Řešíme problém kolektivně. Každý drží slovník s jedním slovem podezřelým ze synonymie a drmolí svůj výklad, ostatní pozorně poslouchají a pak mumlají to své. Poté vykřikují, už to mám, ne, nemám! Konečně otupělí odkládáme slovníky s přesvědčením, že nás naše matky zřejmě učily jiný jazyk. Ještě v noci se neklidně převalujeme na lůžku a zdají se nám nepěkné sny, jak pod jednu z nejrozsáhlejších českých publikací vkládáme jeden z největších českých vynálezů – Semtex s rozbuškou.

Tak se doznáváme, že i slova alespoň zdánlivě ryze česká nám náhle svým významem a smyslem unikají. Dlouho nám splýval např. rozdíl mezi stěnami a zdmi, než nový slovník učinil jasno, že zeď je druhem stěny ze zdicích prvků. Jiný slovník [3] sliboval u ekonomiky, že vysvětlí pod národním hospodářstvím vztah obou termínů. Jak jsem se těšil na příslušný díl! Dílu jsem se dočkal, vztah nechápu dodnes. Říkáte si, proč nekonzultuje s odborníky? Inu i toto zkoušíme, ale odborník většinou nechápe, co knihovník chce. Potřeby řízených slovníků jsou mu cizí. Termínům rozumí, ví, kdy je použít. To je vše. Např. konzultace názvů konkurence, hospodářská soutěž a nekalá konkurence měla téměř digitální formu. Když jsem se ptal na možnost jejich vzájemné záměny, dostávalo se mi odpovědí ano, ne, ano a ne, bohužel algoritmus nevznikl, výsledek ano, ale ne vždy, mi nepomohl. Tak se raději mnohdy trápíme sami. Nemusíme naštěstí dořešit rozdíl mezi drakem a saní, saň prostě ignorujeme, saně jako sportovní nářadí ovšem nikoli. Ne každý pomník je památník, zpracovateli, který umí s jistotou přidělit dokumentu tento indexační termín a nezaváhá, bych takový monument postavil. Někdy se ani navíc není kam obrátit. Co např. se slovem panenka ve významu hračka pro děti ovšem. Jak naložit s Kenem, je také panenka? S prominutím ve srovnání s Barbie ji v něčem přesahuje a něco mu zase chybí, i když holčičkám, těm se prý strašně líbí, chtělo by se parafrázovat. Takže je Ken panáček, nebo snad loutka? Ale on není na hraní v divadle, on je na jiné hraní. Teď jsem se trochu zarazil, dcer nemaje, nevím, na jaké hraní vlastně Ken slouží, ale do divadla to nebude. Takže znova, co je vlastně všechno loutka. Honem běžím ke slovníkům...

Nyní asi po sobě loupají očima češtináři a oni si říkají – ten diletant, skutečně neumí česky. Já to ale nezastírám, a než mne učenci onoho oboru z okna vyšoupnou, zašeptám, co jsem chtěl tímto příspěvkem vlastně tvrdit a sdělit: věcní katalogizátoři se věčně učí česky!

ALEŠ HRAZDIL ▸ hrazdil@svkos.cz

ODKAZY:

1 ČSN 01 0188. Tvorba předmětových hesel. 1982.
2 Library of Congress Subject Headings; Předmětová hesla Národní knihovny
3 Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Vyd. 1. 1996. ISBN 80-85841-17-2.
Příspěvek byl přednesen v únoru 2008 na konferenci Kniha 21. století.

Nový bibliobus Knihovny města Plzně

Knihovna města Plzně je vedle Městské knihovny v Praze další knihovnou v České republice provozující bibliobus. Pojízdnou knihovnou, přestavěnou z opraveného a zmodernizovaného autobusu Karosa, navázala v roce 1996 na činnost pojízdných knihoven z 50. let minulého století, kdy plnila funkci krajské knihovny a její dva bibliobusy brázdily okolí Plzně i západočeské pohraničí.

Bibliobus nahradil zrušené malé pobočky a zajížděl také na velká plzeňská sídliště, kde zájem uživatelů převyšoval kapacity obvodních knihoven. Během let vozidlo vyžadovalo stále větší provozní náklady, zvyšovala se jeho poruchovost a přestalo také odpovídat novým požadavkům na bezpečnost provozu.

V roce 2006 proto Magistrát města Plzně přidělil do rozpočtu knihovny finance na pořízení nového bibliobusu a v květnu 2006 bylo vypsáno otevřené zadávací řízení, v němž zakázku získala firma ZLINER, s.r.o., ze Zlína. Zcela základní podmínkou bylo, aby autobus odpovídal svými technickými parametry nejpřísnějším současným měřítkům, především šetrnosti k životnímu prostředí, tj. aby motor splňoval emisní limity podle směrnice Euro 4. Po firmě jsme požadovali dodání nového bibliobusu „na klíč“, včetně veškerého zařízení a schválení technické způsobilosti po přestavbě. Při stanovování požadavků jsme vycházeli ze zkušeností, které jsme získali při provozování stávajícího bibliobusu, doplněnými o nutnost instalace moderních technických zařízení, včetně výpočetní techniky.

Nový bibliobus byl představen veřejnosti 24. srpna 2007 a o tři dny později zahájil provoz. Vozidlo je vytvořeno adaptací nového autobusu meziměst-

Nový bibliobus

Vnitřek pojízdné knihovny

Foto archiv knihovny

ského typu – Irisbusu Crossway 12 m firmy Iveco Czech Republic, a. s., provedenou zmiňovaným autorizovaným servisem ZLINER. Je rozděleno na dvě části – první je určená pro veřejnost a druhá je zázemím pro obsluhu. Obě části jsou z bezpečnostních důvodů odděleny protipožární stěnou. Prostory pro veřejnost jsou vybaveny světlým nábytkem, aby působily lehčím a příjemnějším dojmem. Je do nich umožněn bezbariérový přístup prostřednictvím hydraulicky ovládané plošiny pro nástup a výstup osob na invalidním vozíku. I vnitřek knihovny je přizpůsoben pro pohyb na vozíku – umožňuje to rovná podlaha v šířce 1,5 m po celé délce prostoru a podlahová krytina v protiskluzovém provedení. Bohužel, tato podmínka bezbariérovosti ubrala knihovně část prostoru pro knihovní fond. Celkem je tu 54 metrů polic, které pojmou asi 3000 svazků. Další poličky jsou určeny pro 51 titulů zvukových knih. Umístění periodik je částečně řešeno závěsnými drátěnými policemi. Menším prostorem tak vznikly větší nároky na častější obměnu nabízeného knihovního fondu. Výpůjční pult je doplněn ovládacím panelem pro obsluhu topení, plošiny a dveří. Zdvojené osvětlení je řešeno zářivkami na stropě podél obou řad regálů, prostor výpůjčního pultu má ještě nezávislé osvětlení. Do autobusu bylo nainstalováno kromě běžného topení ještě topení přídavné z důvodu častého otevírání dveří na stanovištích. Nevýhodou je, že z toho samého důvodu nešlo realizovat ve výpůjčním prostoru klimatizaci. Vozidlo bylo proto doplněno dalšími větráky. Zázemí pro řidiče a knihovnici je vybaveno suchou toaletou, umyvadlem a lednicí. Veškeré náklady na bibliobus dosáhly výše 5 350 000 Kč.

Výpůjční služby se realizují pomocí AKS LANius, který jsme v bibliobusu spustili 1. října 2007. Výpočetní technika pro provozování systému sestává z přenosného počítače a tiskárny.

Bibliobus má stanoviště na deseti místech na území města Plzně. Jezdí v odpoledních hodinách od pondělí do čtvrtka a na každém místě stojí jednu až tři hodiny. Pátek je určen k údržbě a na knihovnické práce v zázemí v Táborské ulici, které tvoří pracovna a sklad knih s přibližně 9500 svazky, určenými na obměnu v bibliobusu. Novinky jsou nabízeny jednou za dva týdny.

Bibliobus je samostatnou knihovnou se dvěma pracovními úvazky – knihovnice a řidič, který na zastávkách knihovnici vypomáhá. I když bibliobus nedisponuje velkými prostory, najde se v něm místo pro stolek a židle, kde knihovnice nabízí malé soutěže pro děti. Pojízdnou knihovnu oceňují hlavně starší občané, kterým je poskytována i donášková služba. Největší zájem je o ženské romány, detektivky, historické romány, životopisy, cestopisy, válečné romány. V roce 2007 měl bibliobus 419 registrovaných čtenářů, z toho 36 dětí, obsloužil 4853 návštěvníků a rukama knihovnice paní Jitky Hlavničkové prošlo celkem 25 000 výpůjček.

JANA HÁJKOVÁ > hajkovaj@plzen.eu

ČTENÁŘ informuje

Regionální výbor SKIP jižní Morava a Masarykova veřejná knihovna Vsetín pořádají ve dnech 18. až 20. 6. 2008 ve Vsetíně **Setkání knihovníků – seniorů ČR**. Termín odevzdání přihlášek je **30. 4. 2008**. Podrobné informace najdete na *www.mvk.cz*.

Co vše může oborová brána Knihovnictví a informační věda (KIV) nabídnout knihovníkům?

Přehled možností brány KIV

Prostřednictvím oborové brány *http://kiv.jib.cz* lze **hledat bibliografické záznamy** článků, seriálů i monografií, které jsou katalogizovány v různých databázích. Tyto databáze, ať se navzájem jakkoli liší, budete prohledávat z **jednoho rozhraní, postupně** nebo **současně.** Výsledkem vyhledávání budou záznamy klasických i elektronických zdrojů.

Ve většině případů budete chtít získat jejich plné texty, ať už v elektronické podobě nebo jako exempláře v knihovnách. To obvykle znamená projít třeba katalog velké knihovny ve vašem okolí, souborný katalog, případně zahraniční plnotextové databáze apod. Tím nastává nová fáze hledání. K jejímu výraznému zkrácení a usnadnění můžete opět využít služeb oborové brány, pokud si vyžádáte tzv. **přidané služby.**

Kromě těchto základních služeb nabízí oborová brána i další možnosti v podobě tzv. **Mého prostoru**. Jedná se skutečně o váš prostor v oborové bráně, do kterého si můžete velmi jednoduše ukládat vyhledané záznamy, můžete si uložit celý dotaz a kdykoliv ho opakovaně zadat. Zde si také můžete zpracovat a uložit vlastní kombinace zdrojů pro paralelní vyhledávání.

Pro koho je brána určena?

Oborová brána KIV je určena knihovníkům a informačním pracovníkům, učitelům a studentům oboru knihovnictví.

Používat byste ji měli pro vlastní informační potřeby, ať už studujete, připravujete projekt nebo řešíte nějaký problém z knihovnické praxe.

Brána není referenční pomůckou. Pokud váš čtenář přijde s dotazem, který se týká oboru knihovnictví a informační věda, lze ji ovšem použít. Přidané služby (např. žádanka služby dodávání dokumentů) jsou však nastaveny pro individuálního uživatele.

Neuspějete, pokud budete hledat beletrii nebo literaturu zaměřenou mimo obor knihovnictví a informační věda (a v podstatě mimo jádro oboru). Ojedinělé zdánlivé úspěchy jsou dány tím, že některé zařazené oborové databáze mají trochu širší obsahový záběr než brána KIV.

Vyhledávač KIV

Základní funkcí brány je Vyhledávač KIV. V něm provádíte první fázi vyhledávání, která vás dovede k určitému bibliografickému záznamu nebo skupině záznamů.

Pro toto hledání máte k dispozici dva **základní typy zdrojů**:

- Databáze.
- Primární dokumenty – elektronické on-line zdroje (WWW stránky, jejich části, dokumenty na nich zveřejněné, seriály, články, konferenční sborníky apod.).

Všechny zdroje určené k vyhledávání jsou vybírány tak, aby obsahově pokrývaly obor knihovnictví a informační věda. Protože obor má četné přesahy do příbuzných disciplín, zúžili jsme obsahový záběr na jádro oboru. K jeho stanovení jsme použili předmětovou kategorizaci pro potřeby Konspektu.[1] Zdroje z příbuzných oborů, pokud nedochází k jasnému průniku, jsou spíše záležitostí JIB (Jednotná informační brána) a dalších oborových bran.

Tato podmínka (zdroj obsahově spadá do jádra oboru) je prvním filtrem, kterým zdroje procházejí, než je zařadíme do dalšího výběru. Ty, které tímto prvním filtrem prošly, posuzujeme podle dalších, jemnějších kritérií. Podmínka obsahové příslušnosti k jádru oboru se však uplatňuje trochu odlišně podle toho, o jaké typy zdrojů se jedná. V případě databází můžeme ovlivnit jen výběr databáze samotné. Ta pak mívá svůj vlastní obsahový záběr, který může do oborové brány vnést i odlehlou tematiku. Odtud náhodné a zdánlivé úspěchy, pokud zadáte dotaz, který překračuje záběr brány. Mezi zdroje pro vyhledávání nezařazujeme obecné databáze, katalogy knihoven, souborný katalog apod. Existují však výjimky v případech, kdy katalog knihovny obsahuje

významné množství literatury z oboru KIV. Příkladem takové výjimky je zařazení obecných databází Národní knihovny NKC a ANL.

Pro vyhledávání ve Vyhledávači KIV jsou připraveny české i zahraniční databáze včetně licencovaných. Využívání licencovaných databází lze umožnit jen tzv. oprávněným uživatelům. Ostatní vidí, že zdroj je označen jako nepřístupný ikonou zámku nebo zákazové značky. V tom případě si mohou pouze přečíst informaci o databázi pod ikonou.

Pokud takto vidíte databázi, do které by vaše knihovna měla mít přístup, stačí stáhnout, vyplnit a odeslat licenční formulář. Uvedete v něm, které zdroje chcete na základě své licence zpřístupnit a zároveň uvedete platné IP rozsahy pro vaší instituci. Formulář vyplníte, podepíšete a zašlete poštou na adresu uvedenou ve formuláři. To v případě, že jste zaměstnancem knihovny. Pokud jste jejím registrovaným čtenářem, požádejte o to knihovníka. Licenční formulář a podrobnější informace najdete v Nápovědách v oborové bráně KIV.

Vedle databází jsou pro bránu KIV zpracovávány elektronické on-line zdroje, které nejsou určeny k vyhledávání, nýbrž k obohacení jedné z databází o záznamy tohoto typu. Vybírány jsou dokumenty, které existují pouze nebo prvotně on-line (tedy nikoliv on-line verze klasických dokumentů). Je třeba zdůraznit, že jsou vybírány, nikoliv sklízeny. Úkolem žádné oborové brány není zachytit celý WWW, nýbrž připravit a doporučit určité množství ověřených dokumentů. Tyto dokumenty jsou zpracovávány tak, jak to dovedou knihovníci. Pro oborovou bránu KIV jsou katalogizovány české dokumenty především z vybraného okruhu WWW stránek: *knihovnam.nkp.cz*, *skip.nkp.cz*., WWW stránky velkých knihoven, stránky vítězů soutěže *Biblioweb* apod. Výběr zahraničních dokumentů jsme omezili na jazykové oblasti, které jsou dostupné zpracovatelům i uživatelům, a geograficky na knihovnicky zajímavé země. Zatímco v případě českého WWW jsou vybírána webová sídla a portály, stejně jako dokumenty na nich nalezené, v zahraničí se katalogizátoři soustředí především na webová sídla a portály.

Elektronické on-line zdroje zpracovávané pro bránu najdete, pokud ve Vyhledávači KIV zahrnete do výběru zdrojů oborovou databázi KKL. **Databáze KKL** (Knihovna knihovnické literatury) je vytvářena a spravována v Knihovnickém institutu Národní knihovny ČR a obsahuje katalog jeho Knihovny knihovnické literatury, článkovou dokumentaci z českého odborného tisku a záznamy dalších dokumentů, např. cestovních zpráv. Elektronické on-line dokumenty v KKL naleznete při vyhledávání z celé báze nebo při omezení na dílčí bázi těchto dokumentů – a to jak ve vlastní bázi KKL, tak při vyhledávání Vyhledávačem KIV.

Některé zvláště významné portály a elektronické časopisy jsme nadto zařadili k prohledávání Vyhledávačem KIV, respektive Googlem. Najdete je ve Vyhledávači KIV v kategoriích zdrojů Knihovnické portály a Elektronické časopisy. Příkladem je portál Informace pro knihovny, WWW stránky SKIP nebo elektronický časopis Ikaros.

Vyhledávač KIV má dvě varianty:

- Snadné hledání.
- Profi hledání.

Obě mají ještě verzi základní a pokročilou.

Snadné hledání nevyžaduje, abyste se orientovali ve zdrojích, které používá brána. Podle své úvahy si zvolíte jednu z tzv. předvybraných sad, tj. skupin zdrojů, které má smysl prohledávat společně.

Profi hledání předpokládá orientaci ve zdrojích, abyste si mohli vybrat vhodnou skupinu zdrojů k hromadnému prohledání sestavenou ze zdrojů jednotlivých. Pomáhají při tom informace o zdrojích, které se otvírají po klepnutí na ikonu, případně funkce **Hledat zdroje**. Registrovaní uživatelé, kteří si zvyknou pracovat s funkcí **Můj prostor**, si mohou sami sestavovat předvybrané sady pro různé vyhledávací účely.

Rozdíl mezi základní a pokročilou verzí spočívá v tom, zda zadaný výraz budete hledat z jakéhokoli indexovaného pole v záznamu nebo zda budete žádat, aby výraz byl v určitém poli záznamu. První možnost je rovna vyhledávání typu „vše“, „všechna pole“ a jedná se o základní verzi. Druhá možnost je obsažena v pokročilé verzi, a pak můžete vyhledávat podle autora, podle ISSN/ISBN, názvu, roku vydání, předmětu, ale také ze všech polí. Dotazy se kombinují operátory AND, OR, NOT.

Přidané služby

S pomocí Vyhledávače KIV dojdete k vyhledanému záznamu.

Našli jste např. článek v databázi LISA a potřebujete si půjčit zdrojový zahraniční časopis, který by mohl být ve fondu Knihovny knihovnické literatury NK. Našli jste zajímavou knihu a chcete zjistit, která pro vás dosažitelná knihovna ji má.

Pokud se jedná o elektronický on-line dokument v KKL, součástí záznamu je odkaz na plný text na WWW. Pokud se vám přechod na plný text pomocí tohoto odkazu nezdaří, nacházíte se v mezidobí, kdy autor či vydavatel už dokument stačili přestěhovat nebo odstranit z WWW, ale my tuto skutečnost ještě neobjevili a neopravili.

Přidané služby v systému SFX [2] jsou nabízeny především k záznamům klasických dokumentů v databázích. Jsou další velkou předností oborové brány oproti individuálnímu prohledávání jednotlivých databází. Není třeba k hotové rešerši začít s dalším vyhledáváním např. v souborném katalogu nebo katalozích jiných knihoven, abyste zjistili, ve které nejbližší knihovně je kniha k dispozici. Právě tak nemusíte zahájit nové hledání např. v databázi KKL, abyste zjistili, jestli Knihovna knihovnické literatury vlastní zahraniční časopis, z něhož pochází článek nalezený v databázi LISA. K vyžádání si přidaných služeb slouží ikona SFX u záznamu.

Po klepnutí na tuto ikonu se zobrazí nabídka přidaných služeb, které se vztahují ke konkrétnímu typu dokumentu. Jiná bude k monografii, jiná k článku z časopisu apod. Platí ještě další pravidla, např. pokud je k dispozici plný text ve volně dostupném zdroji, už nedostanete nabídky dalších a komplikovanějších způsobů jeho získání. V informačním aparátu brány KIV k tomu najdete podrobnější informace. Jsou určeny individuálnímu uživateli oborové brány, nikoliv knihovně jako právnické osobě. Některé z nich jsou proto závislé na možnostech uživatele samého – např. službu dodávání dokumentů si úspěšně objednáte pouze, máte-li zřízeno příslušné konto. Registrace v bráně není nadřazena, i když to v budoucnosti může být jinak.

Základní služby SFX jsou určeny k získání plného textu nebo abstraktu:

- Vyhledání plného textu v plnotextovém zdroji.
- Vyhledání abstraktu.
- Ověření dostupnosti dokumentu v souborném katalogu, v oborové databázi KKL nebo v katalozích knihoven.
- Objednání kopie elektronickou formou – konkrétně DODO a VPK.

Mezi těmito službami zatím nenajdete meziknihovní výpůjční službu, protože ji podle současných pravidel nelze poskytovat individuálním zájemcům přímo, pouze prostřednictvím knihovny.

Další služby SFX:

- Pokračování rešerše internetovými vyhledávači.
- Vyhledání recenze na WWW.
- Vyhledání a objednání knihy na stránkách internetového knihkupectví.
- Upřesnění citace pomocí Citation Punker.

Jaké zdroje jsou používány pro služby SFX:

K dispozici jsou jak zdroje, které používá Vyhledávač KIV, tak další, v záběru, který jinak přesahuje obsahový záběr oborové brány. Zde mají místo i katalogy knihoven, souborný katalog, elektronické encyklopedie obecného zaměření apod.

SFX služby se poskytují pouze k záznamu, ne tedy k „nulce“ – k neúspěšnému vyhledávání s nulovým výsledkem.

Další možnosti oborové brány KIV

Dosud popsané funkce brány můžete používat jako neregistrovaní uživatelé. Pokud však budete bránu používat častěji, je rozhodně výhodnější, abyste se zaregistrovali. Registrace je bezplatná a klade pouze nároky na zapamatování si hesla.

Jako registrovaní uživatelé si můžete nejen vytvářet, ale také uchovávat vlastní skupiny zdrojů, jak už bylo řečeno, a používat je ve Snadném i Profi hledání ve Vyhledávači KIV.

Můžete také plně využívat již zmiňovaný tzv. **Můj prostor** k tomu, abyste si v něm velmi jednoduše ukládali vyhledané záznamy. K takto uloženým záznamům se můžete kdykoliv vrátit a vyžádat si SXF služby nebo rešerši doplnit. Lze je samozřejmě také mazat.

Obdobně můžete uložit celý dotaz, abyste mohli na rešerši kdykoliv v budoucnosti navá-

zat. Z tohoto dotazu si můžete uložit tzv. avízo a pak budete v určeném intervalu dostávat mailem informace o změnách ve výsledku dotazu v prohledávaných databázích.

EVA BARTŮŇKOVÁ > eva.bartunkova@nkp.cz

ODKAZY:

1 Více o Konspektu na *http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_material_kon2.htm*
2 Více o SFX na *http://info.jib.cz/o-projektu/sfx*

Scholar SFX – linkujte správným směrem

Představte si svět, v němž čtenář vždy snadno dosáhne na dokument, o který má zájem. Nestane se mu, že by mu nebyl umožněn rychlý přístup k elektronickým zdrojům, které je oprávněn využívat. Definování OpenURL syntax změnilo tyto představy ve skutečnost.

Ačkoli lze realizaci vzájemného provázání a integrace zdrojů technologií OpenURL vnímat v knihovnách a informačních centrech jako velkou výzvu a průlom v poskytování informací, ve skutečnosti tyto služby již uživatelé se samozřejmostí očekávají. Nenechme je proto čekat příliš dlouho.

Knihovní fond je zkatalogizován, volné zdroje zpřístupněny, licence vyjednány, databáze nakoupeny a následně vyvstává otázka: Jak mám všechny tyto informace co nejjednodušeji nabídnout čtenáři? Řešení se již déle než pět let nabízí samo v podobě SFX link resolveru, jehož úkolem je čtenáři poskytnout co nejrychlejší a nejjednodušší přístup k plnému textu, je-li dostupný on-line. Pokud k dokumentu nemáte přístup z počítače, na kterém vyhledáváte, SFX vám může nabídnout ověření dostupnosti v dalších libovolně předvolených katalozích specializovaných knihoven. Dále máte k dispozici menu s přidanými službami vztahujícími se k aktuálnímu dokumentu, například elektronické dodání dokumentu, tvorba citací dle platných norem nebo odkazy k hledaným tématům na encyklopedie.

Finančně „bezbolestným" způsobem, jak se můžete seznámit s výhodami a přínosy SFX link resolveru, je možnost využívání služby Scholar SFX, která je zdarma. Zažádat o ni můžete na stránkách *www.multidata.cz*. Scholar SFX pracuje v prostředí Google Scholar a umožňuje linkování na nastavené portfolio volně dostupných elektronických časopisů, licencovaných e-časopisů reprezentovaných agregačními databázemi a na selektivně předplacené skupiny e-časopisů.

„Přirovnáme-li informační zdroje a služby k stavebním kamenům digitální knihovny, SFX je potom malta, která drží tyto kameny pohromadě... S SFX mají knihovníci možnost dát své knihovně vlastní architekturu, která uživatele intuitivně povede ke všem důležitým zdrojům."

Eric F. Van de Velde Ph.D.
Ředitel knihovny informačních technologií
California institute of technology

Google Scholar reprezentuje pro verzi Scholar SFX právě jeden zdroj, ve kterém se provádí vyhledávání. SFX pak pracuje jako digitální knihovnický navigátor, který vás přelinkuje tam, kde získáte dokument, o který se zajímáte, stejně tak, jako by vás knihovník za přepážkou odkázal na regál a polici, na které naleznete knihu, kterou potřebujete. V plných verzích SFX můžete mít zdrojů pro vyhledávání mnohem více, například početné indexové databáze, z nichž vás SFX odkáže na fulltextové databáze, ve kterých naleznete plnou verzi dokumentu.

Na základě informací získaných od Scholar SFX vygeneruje Google Scholar u vyhledaných výsledků dva typy odkazujících linků, odkaz GET IT a odkaz FIND IT. Zobrazí-li se u výsledku odkaz GET IT, máte vyhráno, protože dokument je z vašeho počítače dostupný online. Zobrazí-li se FIND IT, stále není nic ztraceno. Dokument nemáte k dispozici on-line, nicméně Scholar SFX ví, že je dostupný jinými způsoby a právě pro možnost dalšího ověřování výskytu v katalozích jiných knihoven si můžete nastavit portfolio institucí, ze kterých pro vás Scholar SFX zjistí dostupnost.

Na naprogramování SFX se podílel i samotný tvůrce OpenURL syntax, Herbert van de Sompel, profesor na belgické univerzitě v Ghentu, který společně s expertem z Ex Libris, Oren Beit Ariem, stál u zrodu prvního linkeru na světě. Od doby svého vzniku se tento nejpůvodnější link resolver dokázal celosvětově prosadit.

Se Scholar SFX stojíte jen na počátku komfortu OpenURL linkování, který nabízejí další verze tohoto produktu, SFX eXpress a SFX v plné konfiguraci.

JAN MRÁKOTA > jan.mrakota@ruk.cuni.cz

Je profese knihovníka úplně zastaralá?

4.

33 DŮVODŮ PROČ JSOU KNIHOVNY A KNIHOVNÍCI STÁLE MIMOŘÁDNĚ DŮLEŽITÍ

10. Mobily nejsou koncem knih nebo knihoven

Předpovědi konce papírových knih jsou předvídatelnou reakcí na digitalizaci a další technologie. Jednou z nejnovějších hrozeb papíru se zdá být plán Googlu učinit elektronické knihy způsobilé pro stahování do mobilů. Verze iPod (DAP–Digital Audio Player) románu je zde. Japonští občané cestující do práce vlakem čtou celé bestsellery na mobilech. Konec se blíží.

Ale i kdyby byla elektronická kniha v mobilu hitem a trvalým fenoménem, je nepravděpodobné, že by se stala všeobecnou konzumní záležitostí pro čtenáře.

11. Mnoho povyku pro nic

Rozhlas přežívá navzdory televizi, po filmu je vysoká poptávka navzdory videu, lidé stále telefonují navzdory existenci e-mailu. Lidé, kteří mají rádi papírové knihy, je stále budou číst... i kdyby nahrávky knih v mobilech přiměly většinu vydavatelů vydávat elektronické knihy namísto papírových. Koneckonců obrovská spousta tištěných knih bude stále čtenářům přístupná. Papírové knihy rozhodně nebudou odsouzeny k zániku a to ani léta po vynálezu elektronické knihy. Vskutku, v protikladu k výhodám, které elektronická kniha má oproti tištěné, lze dokázat, že papírové knihy jsou skutečně lepšími produkty.

Bylo by předčasné odepisovat knihovny a jejich volně přístupné fondy v době prognóz budoucí významnosti elektronických knih. Společnost by mohla ztratit cenný přístup ke spolehlivému médiu.

12. Návštěvnost knihoven neklesá – zvyšuje se počet virtuálních návštěv

S téměř 50 000 návštěvníky ročně klesla návštěvnost Archivu americké historie při Společnosti historiků ve Wisconsinu od roku 1987 o 40 %. Tento statistický údaj, vytržený z kontextu, může být pro někoho dostatečně průkazným i pro povrchní předpověď kolapsu knihoven. Ale to je jen jedna část příběhu. Archiv byl také digitalizován a zpřístupněn on-line. Každý rok zaznamená senzačních 85 000 virtuálních návštěv.

Stále také stoupá počet škol nabízejících získání diplomu on-line. Mnoho těchto škol zkvalitňuje své virtuální knihovny takřka denně.

WILLIAM SHERMAN
přeložil **MIROSLAV RESSLER**

ČTENÁŘ informuje

Milí čtenáři,
nezapomeňte, že jako předplatitelé časopisu se můžete registrovat do elektronické verze Čtenáře na stránkách *http://ctenar.svkkl.cz*, kde jsou vám k dispozici plné texty aktuálních čísel.

KATEŘINA SLUŠNÁ, advokátka ▸ COUNSEL, Koutná&Slušná, advokátní kancelář v.o.s.

ZÁKONÍK JE TAKÉ KNIHA

Jak určit a v případě zavinění škody čtenářem vymáhat náhradu za poškozené dokumenty z knihovního fondu, zejména pokud se jedná o zvláštní typ literatury – zahraniční literaturu, historické fondy apod.

Knihovny často disponují v rámci svého knižního fondu výtisky, jejichž hodnota není pouze materiální, ale které mohou být ojedinělé, ať již počtem svých exemplářů, či historickou a výpovědní hodnotou zcela nenahraditelné.

Ve svém článku se dnes zaměřím na otázku, jak postupovat v případě poškození či znehodnocení vypůjčených výtisků knižního fondu.

Způsob a rozsah náhrady škody upravuje zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zejména v ustanoveních § 442 a § 443.

Při vzniku odpovědnosti za škodu je nutné, aby bylo možno prokázat, že v příčinné souvislosti s porušením právní povinnosti došlo ke vzniku škody, laicky řečeno, že určitá osoba svým jednáním porušila jí stanovenou právní povinnost (např. o vypůjčenou knihu nepečovala řádně, zničila ji nebo ztratila, porušila při dispozici s knihou knihovní řád příslušné knihovny) a v důsledku toho došlo ke vzniku škody. V takovém případě pak může poškozený (půjčitel, tedy nejčastěji knihovna, studovna, badatelna apod.) požadovat po osobě, která je za škodu odpovědná, náhradu škody.

Hradí se škoda skutečná a ušlý zisk. Tyto pojmy občanský zákoník nedefinuje. Škoda je chápána jako újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a je vyjádřitelná penězi. Skutečnou škodou se rozumí újma spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které bylo nutné vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu. Skutečná škoda tedy zahrnuje i takové hodnoty resp. náklady, které bude třeba vynaložit na restituci poškozené, zničené či ztracené knihy z fondu.

Ušlý zisk pak představuje újmu spočívající v tom, že poškozený nebude moci v důsledku škodní události rozmnožit majetkové hodnoty, ač se tak dalo očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí (např. ušlé půjčovné apod.). Pro výši ušlého zisku je rozhodující, o jaký reálně dosažitelný (nikoli hypotetický) prospěch poškozený přišel.

V případě zvláštního typu literatury se pak může jednat o případ, kdy knihovna již nemá možnost zajistit výtisk příslušného vydání, který ztratil či zničil ten, kdo si jej vypůjčil, běžně dosažitelným způsobem. V takovém případě zahrnuje skutečná škoda i náklady vynaložené na obstarání takových exemplářů (např. z digitální podoby) či náklady na zhotovení kopie.

Náš občanský zákoník neumožňuje náhradu ceny zvláštní obliby (hodnotu emocionální; *pretium affectionis*).

Škoda se hradí v penězích. Pokud však o to knihovna požádá, a bude-li to možné a účelné, hradí se škoda uvedením do předešlého stavu (např. při poškození knihy jejím restaurováním). Výše peněžité náhrady má odpovídat nákladům na uvedení do původního stavu, tj. do stavu před poškozením.

Při určení výše škody na poškozené knize či tisku se vychází z jejich ceny v době poškození. Výše náhrady za poškození není v žádném případě závislá na tom, zda knihovna nechá knihy restaurovat, sama pořídí kopie či nechá knihu v poničeném stavu. Poškozenému má být umožněno opatřit si obdobnou věc, proto je výslednou cenou tzv. cena obvyklá. Ta představuje cenu, za niž lze v daném místě a čase pořídit náhradní věc, jedná se tedy o cenu tržní. U výše náhrady škody není stanoven žádný limit.

Ustanovení o náhradě škody se uplatňují jak u poškození, tak při úplném zničení, ztrátě či odcizení knih z fondu.

Škoda způsobená poškozením, zničením či ztrátou se uplatňuje přímo u osoby, která škodu zavinila. S takovou osobou doporučuji vždy sepsat škodní protokol, v němž bude co nejpřesněji popsáno poškození příslušné knihy. Tento škodní protokol může být dále podkladem pro povinnou inventarizaci fondu, jakož i případným podkladem pro stanovení výše náhrady škody.

S ohledem na délku případného soudního řízení lze vždy doporučit dohodnout se s odpovědnou osobou mimosoudně na náhradě škody.

Výši škody prokazuje v soudním řízení poškozený (tedy nejčastěji knihovna). Je-li základ jeho nároku na náhradu škody dán, ale poškozený je v důkazní nouzi ohledně výše nároku nebo jeho výši lze jen obtížně zjistit (např. knihovně není známa cena zvláštních tisků), soud v takovém případě postupuje dle § 136 zák. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, a výši nároku určí alespoň přibližně úvahou, vycházející z dostupných skutkových zjištění.

Závěrem lze shrnout, že v případě, že knihovna zjistí, že konkrétní osoba poškodila, zničila či ztratila dokumenty z jejího fondu, může po ní požadovat náhradu škody. V případě, že není schopna škodu vyčíslit a jedná se o cenné tisky, lze požádat např. znalce zapsaného v seznamu znalců o ohodnocení takového dokumentu a požadovat po čtenáři náhradu ve znalcem stanovené výši. Pro úplnost upozorňuji, že takto znalcem stanovený odhad nelze při případném soudním sporu užít jako znalecký posudek, pouze jako listinný důkaz na podporu vyčíslení výše způsobené škody.

Lze doporučit digitalizovat cenné exempláře a půjčovat pouze jejich kopie, případně je nechat ocenit nebo je alespoň vyfotit a co nejlépe popsat, aby při případném určení jejich hodnoty před poškozením mohl soud či soudem stanovený znalec vycházet z konkrétních faktů při určení výše nároku na náhradu škody.

Setkání se studenty

Celý život jsem toužil
Po svobodě.
Konečně jsem objevil dvéře
Jimiž je možno k ní vejít…
(Jaroslav Seifert)

Při příležitosti nedožitých 80. narozenin profesora Jiřího Cejpka uspořádal 21. února Kabinet informačních studií a knihovnictví na Masarykově univerzitě v Brně vzpomínkové setkání se studenty, na které mě pozvali.

Někteří mého muže znali osobně, jiní už jenom z učebních textů a publikací. Zaujaly je vzpomínky na jeho skautské období, na studium na Filozofické a Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, na období vojenské prezenční služby v letech 1951–1953 v pohraničních oblastech Šumavy. Do dalších let spadá jeho působení na Katedře knihovnictví, kterou tehdy vedl docent Jaroslav Drtina a po jeho smrti PhDr. Jiří Kábrt. V dalších letech normalizace následoval zákaz přednášení, přeřazení na výzkumné úkoly, posléze propuštění. V letech 1974 až 1985 působil v Státní technické knihovně v Bratislavě, kde pracoval na automatizovaném systému právních a později novinářských informací. K návštěvě rodiny najezdil mnoho kilometrů. V roce 1985 přešel do Československého střediska výstavby a architektury, kde pracoval na podobném úkolu zaměřeném na automatizovaný systém informací pro stavebnictví. V roce 1989 následoval návrat na Filozofickou fakultu UK, reorganizace studia knihovnictví a informatiky, přepracování učebních plánů. Do dalších let spadá jeho spolupráce a působení na Slezské univerzitě v Opavě a od roku 1999–2005 na Masarykově univerzitě v Brně, kde se rozloučil se studenty v červnu 2005.

Nebylo možno vynechat manželovu publikační činnost, mezinárodní spolupráci a aktivity ve Svazu knihovníků a informačních pracovníků. A také působení v Rozhlasové akademii třetího věku a tři cykly jeho přednášek o významných osobnostech z dějin knihy, tisku a dalších oblastí. Přednášky měly popularizační charakter a zaznamenaly velký ohlas mezi posluchači. S jejich vydáním v elektronické podobě se setkávají posluchači ÚISK UK v Jinonicích.

Studenti pozorně vyslechli mé vyprávění o životě a díle J. Cejpka, o zálibě v hudbě, lásce k horám, turistice a k řece Sázavě, o jeho zahraničních cestách, o tom, jak tradice knihovnické práce pokračuje v dalším pokolení, kdy náš vnuk pracuje ve vysokoškolské knihovně na Novém Zélandě v Hamiltonu.

Setkání splnilo očekávání – přiblížit studentům osobnost jejich profesora, pochopit jeho život a dílo, které je svědectvím a výpovědí o životě.

ILUŠE CEJPKOVÁ

Evropská digitální knihovna a autorské právo

1.

Osiřelá díla a díla nedostupná na trhu

V roce 2005 byl Evropskou komisí spuštěn projekt nazývaný Digitální knihovna či Evropská digitální knihovna (dále jen „EDK"). Cílem projektu je zpřístupnit široké veřejnosti evropské kulturní a vědecké dědictví prostřednictvím jednoho mnohojazyčného přístupového bodu (internetového portálu). Obsahem, který má být takto zpřístupněn, se rozumí knihy, filmy, obrazy, fotografie, zvukové nahrávky a jiný „kulturní materiál". V první fázi se Evropská komise zaměřuje na obsah z oblasti kulturní tvorby, v druhé fázi na obsah z oblasti tvorby vědecké (vědecká a odborná díla a informace). Evropská komise se nijak netají tím, že jde mimo jiné i o reakci na obdobné iniciativy společnosti Google.

Projekt EDK je Evropskou komisí považován za vlajkovou loď **Strategie „i2010 – evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost"**, vyhlášené Evropskou komisí v červnu 2005 (dále jen „Strategie i2010"). Strategie je klíčovým prvkem obnovené Lisabonské strategie pro růst a zaměstnanost a má sloužit k vytváření integrovaného přístupu k informační společnosti a politikám audiovizuálních médií v EU a navazuje na předchozí iniciativu „eEurope initiative" z roku 2000.[1] Cílem projektu EDK je usnadnit používání multimediálních zdrojů a zvýšit jeho atraktivitu, přičemž má navázat na bohaté dědictví Evropy ve spojování multikulturních a vícejazyčných prostředí s technologickým pokrokem a novými obchodními modely.

Projekt s sebou nese nutnost vyřešení celé řady problémů, počínaje otázkou financování (digitalizace, uchovávání, koordinace činností atp.), dále otázky technické (interoperabilita, technické standardy, typy nosičů apod.) a právní povahy (autorská práva, ochrana osobních údajů, bezpečnost internetu apod.). Tento příspěvek, jak již napovídá název, je věnován právě problematice autorských práv (tj. práv chráněných autorským zákonem č. 121/2000 Sb., v platném znění, příslušnými evropskými směrnicemi a mezinárodními smlouvami a úmluvami závaznými pro Českou republiku). Autorskými právy rozumíme zejména právo autorské (k dílu), dále práva související s právem autorským (práva výkonných umělců, výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů, vysílatelů), jakož i další práva chráněná autorským zákonem, zejména zvláštní právo pořizovatele databáze a právo nakladatele na odměnu v souvislosti s pořízením rozmnoženiny pro osobní nebo vlastní vnitřní potřebu jím vydaného díla a dále právo zveřejnitele k dosud nezveřejněnému dílu.[2] Všechna tato práva, resp. zájmy nositelů těchto práv mohou být při realizaci projektu EDK přímo, či nepřímo dotčeny. (Pro zjednodušení dále uvádíme jen výrazy „dílo", popř. „autorské dílo" a „autorská práva".)

Kulturním materiálem (obsahem), který by měl být digitalizován, uchováván a zejména zpřístupňován on-line veřejnosti, se rozumí nejen materiály, které jsou v tzv. veřejné doméně (*public domain*), tj. již nechráněné autorskými právy (pomineme-li, že i po skončení doby ochrany majetkových autorských práv trvá i nadále ochrana proti užití díla způsobem snižujícím hodnotu díla), ale i materiály dosud autorskými právy chráněné. V jejich případě bude nutno vyřešit řadu teoretických i ryze praktických otázek z oblasti autorského práva a v některých případech se pokusit nalézt vhodná řešení, ať už legislativní či nelegislativní povahy (změnou právní úpravy, vypracováním nezávazných doporučení apod.). Některé problémy se netýkají pouze digitalizace a zpřístupňování autorských děl, ale i užití autorských děl jinými způsoby. Pokud by se nalezla vhodná řešení, mělo by to jistě pozitivní dopady i v dalších oblastech užití autorských děl (např. v nakladatelské praxi, při pořádání výstav apod.). Jak Evropská komise, tak i Rada EU, Evropský parlament a naposledy i Evropský hospodářský a sociální výbor ve svých dokumentech opakovaně zdůraznily, že autorská práva je nutno respektovat a že veškeré nakládání s chráněným materiálem (digitalizace, uchovávání a zpřístupňování) se musí dít v souladu s autorským právem, a kde je to nutné, v dohodě s nositeli práv (tj. na základě jejich souhlasu).[3]

Praktická realizace projektu EDK byla zahájena na podzim 2007, kdy byla založena *Nadace Evropská digitální knihovna* (European Digital Library Foundation), která je výsledkem dohody o spolupráci mezi evropskými archivy, knihovnami, muzei a audiovizuálními archivy.[4] Za finanční podpory Evropské komise začala příprava budoucího portálu EDK, nyní nazývaného **Europeana,** jehož testovací verze je dostupná na *http://www.europeana.eu/*. Finální verze portálu by měla být spuštěna v listopadu 2008. Na testovací verzi portálu nalezne návštěvník kromě informací o projektu i dotazník, jehož cílem je zjistit názory, požadavky a očekávání návštěvníků portálu (a potenciálních budoucích uživatelů Europeany). Předpokládá se, že v listopadu budou prostřednictvím Europeany zpřístupněny téměř dva miliony digitalizovaných objektů včetně knih, fotografií, map, zvukových nahrávek, filmů a archivních záznamů z evropských knihoven, archivů, muzeí a audiovizuálních sbírek. Toto číslo se bude postupně zvyšovat tak, jak se k projektu budou připojovat další a další instituce a jak bude probíhat digitalizace a zpřístupňování dalších materiálů. Jak doporučil Evropský parlament ve svém Usnesení Evropského parlamentu o „i2010: směrem k evropské digitální knihovně" ze září 2007 (viz pozn. 3), projekt EDK by se měl nejprve zaměřit na materiál (obsah), na který se již nevztahují autorská práva, a posléze se věnovat i kulturnímu materiálu ještě chráněnému autorskými právy.

S cílem napomoci realizaci projektu EDK rozhodla Evropská komise v únoru 2006 o zřízení skupiny odborníků z oblastí souvisejících s budováním digitálních knihoven, která má poskytovat Evropské komisi rady a doporučení, jak na evropské úrovni nejlépe řešit organizační, právní a technické problémy související s projektem EDK. V rámci *této Skupiny expertů na vysoké úrovni* (High Level Expert Group)[5] byla záhy zřízena speciální podskupina pro otázky týkající se autorských práv (viz dále).[6]

Otázky související s autorským právem, které je třeba v souvislosti s projektem EDK řešit, byly rámcově vymezeny v Doporučení Evropské komise o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů ze srpna 2006 (viz pozn. 3). Evropská komise doporučila členským státům, aby zlepšily podmínky pro digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnost on-line, a to prostřednictvím:

a) vytváření mechanismů pro usnadnění užití tzv. osiřelých děl, [7]
b) zřízení či podpory mechanismů pro usnadnění užití děl, která již nejsou vydávána tiskem nebo šířena,[8]
c) podpory dostupnosti seznamů známých osiřelých a volných děl.

V souvislosti s uchováváním digitálních záznamů doporučila Evropská komise členským státům, aby :

- pro dlouhodobé uchovávání a zpřístupňování digitálního materiálu chráněného autorským právem a pro přístup k němu stanovily vnitrostátní strategie, které budou plně respektovat autorské právo,
- zapracovaly do svých právních předpisů ustanovení umožňující vícenásobné rozmnožování a migraci digitálního kulturního materiálu prováděné veřejnými institucemi pro účely uchovávání při plném respektování právních předpisů Společenství a mezinárodních právních předpisů o právech duševního vlastnictví,[9]
- zapracovaly do svých právních předpisů ustanovení umožňující web-harvesting (uchovávání webového obsahu pověřenými institucemi) při plném respektování právních předpisů Společenství a mezinárodních právních předpisů o právech duševního vlastnictví.[9]

Podskupina pro autorské právo Skupiny expertů na vysoké úrovni (dále jen „Podskupina pro AP") dosud přijala několik dokumentů. V říjnu 2006 byla zveřejněna předběžná zpráva analyzující autorskoprávní otázky související s projektem EDK uvádějící přehled některých modelů řešení navrhovaných nebo uplatňovaných některými státy (i mimo EU) a před-

kládající předběžné návrhy a zásady jejich řešení.[10] V dubnu 2007 byla přijata *Zpráva o pořizování digitálních záznamů děl, osiřelých dílech a dílech nedostupných na trhu – Vybrané otázky realizace a také Vzorová licenční smlouva o digitalizaci a on-line zpřístupňování děl nedostupných na trhu.*[11]

Zpráva z dubna 2007 obsahuje základní zásady, které musí být v rámci realizace projektu EDK respektovány, a rámcové návrhy řešení problémů spojených s pořizováním digitálních záznamů, s osiřelými díly a s díly nedostupnými na trhu. Podskupina pro AP nevyloučila možnost, že v dalším stadiu může své analýzy rozšířit i na další problémy z oblasti práv k duševnímu vlastnictví spojenými s projektem EDK.

Pokud jde o osiřelá díla, hlavním problémem je hledání nositelů práv a posléze, kdy přes veškeré vynaložené úsilí nositel či nositelé práv nalezeni nejsou, nemožnost jakéhokoli nakládání (užití v autorskoprávním slova smyslu) s takovým osiřelým dílem. Na jedné straně stojí ochrana autorského práva zaručená právními předpisy, na druhé straně stojí kulturní instituce, jejichž snahou a úkolem je zprostředkovávat informace, ale i další uživatelé, např. nakladatelé, vysílatelé apod., jejichž cílem je také zpřístupňovat informace, většinou však na komerční bázi, resp. s cílem dosáhnout zisku nebo přinejmenším zaplacení nákladů s takovou činností spojených. V rámci platného autorského zákona se neziskovým kulturním a vzdělávacím zařízením nabízejí zjednodušeně řečeno dvě varianty postupu. Buď takové osiřelé dílo „ponechat v polici“, nebo, pokud ještě neexistuje v digitální podobě, pořídit jeho digitální rozmnoženinu (za účelem jejího zpřístupňování prostřednictvím terminálů – monitorů počítačů umístěných v prostorách takové kulturní instituce), informovat o existenci díla a jeho digitální verze v databázi dostupné na internetu a ponechat čtenáři tu jedinou možnost, jak se s dílem seznámit, totiž dostavit se do knihovny osobně a vypůjčit si dílo prezenčně či absenčně, popř. zhlédnout v digitalizované podobě na monitoru počítače umístěného v prostorách knihovny. Takovéto možnosti jsou dány stávající úpravou v autorském zákoně č. 121/2000 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů (úplné znění vyhlášeno pod č. 398/2006 Sb.), která vychází jednak z mezinárodních autorskoprávních smluv a zejména pak z příslušných evropských směrnic. Jiný uživatel než knihovna, archiv, muzeum, galerie, škola, vysoká škola a jiné nevýdělečné školské či vzdělávací zařízení by takové dílo nemohl užít vůbec, a to bez ohledu na to, zda by využití díla bylo skutečně ekonomicky výnosné či nikoli (pomineme-li možnosti užití dané zákonnými výjimkami, jako jsou citace, katalogová licence apod.).

Ohledně osiřelých děl doporučuje Podskupina pro AP, aby byla stanovena kritéria pro svědomité pátrání po nositelích práv k takovým dílům, dále by měly být vytvářeny databáze osiřelých děl, které usnadní uživatelům jejich pátrání (a omezí zbytečná paralelní pátrání v téže věci), a které navíc budou využitelné i pro jiné uživatele a jiné způsoby užití (nejen v rámci projektu EDK). Dále by měla být zavedena pravidla pro udílení licencí tzv. Střediský pro vyřizování autorskoprávních otázek (těmi mohou být buď státem zřízené instituce či úřady, kolektivní správci apod.). Jednotlivá vnitrostátní řešení by měla být v rámci Evropské unie vzájemně kompatibilní a měla by být uznávána v ostatních členských státech, aby bylo možné budovat EDK bez jakýchkoli překážek, vyplývajících z případných rozdílných úprav.

V souvislosti s problematikou děl nedostupných na trhu navrhla Podskupina pro AP, aby byly pořizovány databáze takovýchto děl, které sami nositelé práv (nikoli někdo jiný) prohlásili za „díla nedostupná na trhu“, čímž by deklarovali nezájem je dále obchodně využívat. Také pro tuto skupinu děl by měla být zřizována Střediska pro vyřizování autorskoprávních otázek, obdobná jako pro osiřelá díla. Ovšem v případech děl nedostupných na trhu by tato střediska plnila pouze doplňkovou funkci – byla by využívána vedle individuálního přímého uzavírání licenčních smluv mezi nositeli práv a uživateli (knihovnami, muzei apod.). Podskupina vypracovala také již zmiňovanou vzorovou licenční smlouvu, kterou by uzavíral zájemce o užití díla již nedostupného na trhu a nositel práv (buď přímo nebo prostřednictvím svého zástupce, např. agentury nebo prostřednictvím kolektivního správce, pokud by tento byl k tomu zmocněn apod.).

V případech děl nedostupných na trhu je situace odlišná v tom, že nositelé práv jsou sice známi a dohledatelní, ale většinou není známo, kdo práva vykonává (zda autor či nakladatel apod.), a rovněž nebývá známo, zda tyto subjekty považují dílo za ještě komerčně zajímavé či využitelné v budoucnu. Lze očekávat, že řešení problémů s díly nedostupnými na trhu nebude jednoduché. Jistě existuje velká skupina děl, kde lze očekávat, že již nebude zájem je komerčně využívat a zároveň není důvod, proč je „schovávat“ v archivech. Na druhou stranu existuje spousta výtvorů, u kterých nelze předem říci, zda se znovu zajímavými a komerčně využitelnými nestanou. Jakékoli zpřístupnění celých takových děl prostřednictvím internetu může budoucí komerční využití značně ztížit nebo zcela vyloučit.

ADÉLA FALADOVÁ > adela.faladova@mkcr.cz

ODKAZY:

1 *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0229:FIN:CS:DOC* ; *http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/archive/eeurope/index_en.htm.*

2 Autorský zákon dále upravuje právo nakladatele na odměnu v souvislosti s pořízením rozmnoženiny pro osobní nebo vlastní vnitřní potřebu jím vydaného díla a právo zveřejnitele dosud nezveřejněného díla. Také těchto nositelů práv se může projekt EDK určitým způsobem dotknout.

3 Nejdůležitějšími dokumenty, týkajícími se projektu EDK, jsou:
- Sdělení Evropské komise „i2010 Digitální knihovny“ (*http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/communication/en_comm_digital_libraries.pdf)*
- Doporučení Evropské komise o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů *(http://www.mkcr.cz/assets/autorske-pravo/eu-a-autorske-pravo/3.pdf)*
- Závěry Rady o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů *(http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/culture_council/council_conclusions_nov_2006/cs.pdf)*
- Usnesení Evropského parlamentu o „i2010: směrem k evropské digitální knihovně“ *(http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0416+0+DOC+XML+V0//CS)*
- Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru – Podpora přístupu široké veřejnosti k Evropské digitální knihovně *(http://www.fep-fee.be/documents/ces268-2008_ac_en.doc)*

4 Členy nadace jsou Martine de Boisdeffre (EURBICA – European Regional Branch of International Council on Archives), Edwin van Huis (FIAT – International Federation of Television Archives), Claudia Dillmann (ACE – Association Cinémathèques Européennes), Massimo Negri (EMF – European Museums Forum), Elisabeth Niggemann (CENL – Conference of European National Librarians), Hans Geleijnse (LIBER – Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche), Christophe Dessaux (MICHAEL – Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe), Wim van Drimmelen (Koninklijke Bibliotheek, national library of the Netherlands), ICOM Europe (International Council of Museums, Europe), CERL (Consortium of European Research Libraries), INA (Institut National de l'Audiovisuel, France), Bundesarchiv (Germany).

5 *http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/commission_decision_on_hlg/cs.pdf*

6 *http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=3366*

7 Tzv. *orphan works*. Jde o autorská díla, zaznamenané výkony výkonných umělců, zvukové, obrazové či zvukově obrazové záznamy apod., které jsou ještě autorskoprávně chráněny (dosud neuplynula doba ochrany práv), ale jejichž autor (jiný nositel práv) či dědic není znám, nebo není znám jeho pobyt apod. Zjednodušeně řečeno, nelze dohledat subjekt oprávněný udělit svolení k užití díla (v případě projektu EDK k digitalizaci a ke zpřístupnění digitální rozmnoženiny díla prostřednictvím portálu EDK).

8 Tzv. *out-of-print works*. Jde o autorská díla, záznamy apod., které jsou dosud autorskoprávně chráněny a nositelé práv jsou známi a které byly vydány, zpravidla, před delší dobou a lze předpokládat, že nejsou již komerčně zajímavé (což se ovšem může různě měnit, viz např. popularita starých plakátů, využívání starých designů obalů apod.).

9 Kromě uvedených doporučení souvisejících s autorskými právy počítá Evropská komise rovněž s existencí pravidel pro tzv. povinné elektronické „výtisky“ (povinné rozmnoženiny materiálu původně vytvořeného v digitálním formátu), neboť doporučuje členským státům, aby při určování politik a postupů v této oblasti zohlednily vývoj v ostatních členských státech s cílem zabránit značné rozdílnosti mechanismů pro odevzdávání povinných rozmnoženin.

10 Předběžná zpráva je v anglické verzi dostupná na *http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg_minutes/copyright/interim_report_16_10_06.pdf* .

11 Český překlad Zprávy z dubna 2007 a vzorové licenční smlouvy je k dispozici na *http://www.mkcr.cz/assets/autorske-pravo/eu-a-autorske-pravo/Zpr_vy_o_po_izov_n__digit_ln_ch_z_znam_.pdf, resp. http://www.mkcr.cz/assets/autorske-pravo/eu-a-autorske-pravo/vzorov__licen_n__smlouvy.pdf* .

12 Autorský zákon v úplném znění viz *http://www.mvcr.cz/sbirka/2006/sb126-06.pdf* .

Z KNIHOVEN...

Vzdělávací akce pro veřejnost v Regionální knihovně Karviná

Díky projektu *Veřejný přístup k internetu v Regionální knihovně Karviná* spolufinancovaného Evropskou unií bylo možné pořídit na jednotlivé pobočky nové počítače, a tím rozšířit a obnovit místa s veřejným přístupem k internetu.

V současné době je internet fenoménem, který zasahuje všechny obyvatele. Přesto se ještě najdou lidé, kteří nemají možnost seznámit se s internetem osobně a naučit se s ním pracovat. Právě pro tuto skupinu lidí připravila knihovna projekt *Pondělní internetová setkání*. Zpočátku se tato setkání uskutečňovala pouze na Informačním oddělení v Karviné – Mizerově. Od října 2006 se pořádají také na dalších pobočkách knihovny: Karviná – Ráj, Karviná – Hranice, Karviná – Nové Město a Karviná – Fryštát. Zkušení knihovníci seznamují uživatele s internetem, se způsoby vyhledávání, se zakládáním e-mailových schránek apod. Zájemci se učí na internetových stránkách vyhledávat informace o službách RKK, státní správy a samosprávy a rovněž jsou informováni o možnostech komunikace pomocí internetu – e-mail, chat, ICQ, SKYPE, přičemž důraz je kladen na individuální přístup.

V roce 2007 se uskutečnilo 93 *Pondělních internetových setkání*, jichž se zúčastnilo 218 občanů. Setkání se konají v dopoledních a odpoledních hodinách, informace o nich jsou k dispozici na jednotlivých pobočkách nebo na webových stránkách Regionální knihovny Karviná.

V roce 2007 probíhaly na pobočce Informační oddělení v Karviné – Mizerově také dopolední lekce práce s PC pod názvem *Začínáme s PC*. Jde o další vzdělávací akci pořádanou Regionální knihovnou Karviná, kdy se pomocí MS Office vyučuje základům práce s PC (Word, Excel). Tyto lekce probíhají v navazujících čtyřech setkáních. Doposud proběhlo 10 setkání vždy po čtyřech lekcích trvajících 90 minut, kterých se zúčastnilo 125 občanů. V roce 2007 bylo zaznamenáno v Regionální knihovně Karviná 29 575 přístupů na internet.

Uchazečům o zaměstnání evidovaným na Úřadu práce v Karviné knihovna poskytuje denně bezplatný 30minutový pobyt na internetu na kterékoli pobočce. Za rok 2007 je evidováno 4831 těchto přístupů.

MARKÉTA KUKRECHTOVÁ

Podpora dětského čtenářství v MK J. Čižmáře ve Vizovicích

Ve snaze o podporu dětského čtenářství jsme začali před třemi lety pravidelně pořádat akce nazvané *Maminko, tatínku, babičko, dědečku... přijď si mě poslechnout* a *Pasování prvňáčků na čtenáře městské knihovny*. Součástí pasování, které probíhá na konci školního roku, bývá vyhlášení nejlepších čtenářů ve třídě.

Od března roku 2007 jsme rozšířili svoji činnost o novou akci pod názvem: *V knihovně si čteme rádi, s knihami jsme kamarádi*. Inspirovali jsme se projektem „Celé Česko čte dětem". Jednou za měsíc přišly do knihovny děti z mateřské školy ve Vizovicích. Akce byla přístupná i všem ostatním dětem předškolního věku. Bývalá učitelka paní Dana Hanušová, která při této příležitosti s knihovnou spolupracovala, četla dětem z pohádkových knížek. Četba trvala přibližně 30 minut, po této době si rozečtenou knihu odnesly paní učitelky do školky a maminky domů, kde si s dětmi knihu dočetly. Na další setkání přinesly děti obrázky nakreslené podle příběhů z přečtené knihy a byla jim představena další knížka. Návštěva knihovny a četba se staly pro děti příjemným zpestřením dne. Před prázdninami se z jejich obrázků uskutečnila výstavka v prostorách knihovny.

Zdá se, že naše akce na podporu dětského čtenářství jsou úspěšné a zvyšují zájem o dětskou literaturu v knihovně. Proto na ně upozorňujeme a oznamujeme jejich pokračování i v tomto roce.

Akce pro předškoláky (nejen) z mateřské školy probíhají od března do června. Na červen opět chystáme „*Pasování žáků prvních tříd na čtenáře knihovny*" a četbu žáků druhých tříd pod názvem *Maminko, tatínku, babičko, dědečku... přijď si mě poslechnout*.

HANA STLOUKALOVÁ
> JANA MARTINKOVÁ

Kampak, panenko? Do knihovny!

Ve středu 5. 3. 2008 byla v Knihovně města Olomouce na pobočce Brněnská zahájena výstava fotografií s názvem *Ženská práva jsou lidská práva aneb Kampak, panenko?* Jedná se o putovní „infovýstavu" fotografických materiálů, doplněných texty z oblasti obrany ženských práv, feministického hnutí a postavení žen v různých civilizačních okruzích. Knihovna města Olomouce se tak zapojila do rozsáhlé kampaně, kterou organizuje hnutí *Nesehnutí* ve spolupráci s nejrůznějšími institucemi po celé České republice.

Zahájení výstavy doprovodila přednáškou pro zaměstnance knihovny pracovnice brněnského centra hnutí. Kateřina Plesková uvedla účastnice, ale i účastníky (neboť ani mužská část knihovnického personálu si přednášku nenechala ujít) do složité problematiky ženských práv a svým erudovaným, poutavým přednesem dokázala posluchače, včetně zmíněných mužů, nejen zaujmout, ale také vyvolat následnou debatu.

Výstava potrvá do 5. května 2008. Kromě fotografií bude v knihovně po celou dobu k dispozici i množství informačních materiálů, brožur, letáků apod.

Pracovníci Knihovny města Olomouce mohou ostatním knihovnám v republice výstavu i přednášku vřele doporučit.

RADIM KARLACH

Psychologie jednání s problematickými návštěvníky v karlovarské knihovně

Semináře na toto velmi důležité téma, který proběhl 20. února, se zúčastnilo 70 knihovníků z Krajské knihovny Karlovy Vary, z městských knihoven Cheb a Sokolov, dále pak z menších profesionálních knihoven Karlovarského kraje (např. Chodov, Nejdek, Nová Role, Královské Poříčí, Kraslice, Habartov, Teplá), Městské knihovny Karlovy Vary, ale také z Knihovny Akademie věd ČR a Národní lékařské knihovny v Praze. Účastníci z knihoven mimo karlovarský region se o semináři dozvěděli z webu Státní technické knihovny, kde pravidelně zveřejňujeme své akce pro knihovníky.

Z celkového počtu 70 účastníků se 44 kolegů zúčastňuje seminářů z projektu *ESF Vzdělávání knihovníků Karlovarského kraje – Kurs odborného knihovnického vzdělávání* od počátku, tj. od roku 2006. Ostatní se přihlásili přímo jen na tento seminář. Dodatečné semináře v rámci projektu, mezi něž patřil i tento, byly připraveny na aktuálně potřebná témata a jsou koncipovány tak, aby se mohli zapojit i kolegové, kteří neprošli základní částí kursu.

Program semináře byl rozdělen na dva přednáškové bloky, které se skládaly z těchto témat: typologie osobnosti, komunikace v krizové situaci, typy chování, asertivní jednání. Lektorka PhDr. Zdeňka Papežová (Policie ČR Karlovy Vary) hovořila na daná témata z hlediska teorie psychologie, ale také zařadila rozbor praktických situací, se kterými se může knihovník ve své práci setkat. Seznámila přítomné rovněž s tím, v jakých případech je nutné volat policii k případnému incidentu s návštěvníkem knihovny a také na kterou její složku se obrátit (Policie ČR, Městská policie).

Po obědě byl zahájen ještě minikurs sebeobrany, který se celý odvíjel na bázi praktických ukázek. Jako figuranta si pro tyto ukázky lektor Bc. Miroslav Ponert (specialista bojař z Městské policie Karlovy Vary) vybral pana Martina Kintera z Městské knihovny Cheb.

Celý seminář byl velice zajímavý a poučný. Snad všichni účastníci byli nadšeni jednak způsobem, kterým byl seminář veden, jednak praktickým přínosem semináře pro jejich práci.

Text **MICHAELA NĚMCOVÁ**
Foto KATEŘINA TELÍNOVÁ

SYLVA ŠIMSOVÁ ODPOVÍDÁ Z ANGLIE

DOTAZ: Jak se staví britské knihovny k návrhu vkládat reklamní letáčky do výpůjček?

ODPOVĚĎ: Veřejné knihovny v hrabstvích Essex a Somerset a v lokalitách Bromley, Leeds a Southend se chystají zúčastnit se reklamní kampaně, za kterou každá z nich dostane přibližně deset tisíc liber měsíčně. Při výpůjčce budou do knih vkládat reklamní letáček u stránky s datem, kdy se má kniha vrátit. Zaručí to, že čtenář se nejméně jednou na reklamu podívá. Předpokládá se, že během jednoho měsíce vloží knihovna do vypůjčených knih asi tři sta tisíc reklam. *(http://books.guardian.co.uk/news/articles/0,,2205704,00.html; http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/7075262.stm).*

Jeden z ředitelů knihovnické asociace CILIP Guy Daniels už návrh zkritizoval. Řekl, že reklamy v knihách by odradily čtenáře. V tom má úplně pravdu. Ve společnosti přesycené reklamou, je veřejná knihovna jedním z posledních útočišť pro ty, kteří jsou reklamou unaveni.

Také varoval před rizikem, že by reklamy mohly být závadné nebo se nemusí hodit k půjčované knize nebo mohou ovlivňovat čtenáře ve výběru četby. Tento poslední argument je nejvážnější. Plíživá reklama si snadno podmaní celý sektor, do kterého se vloudí.

Mezi knihovníky dnes kolují vtipy o tom, jak budou vkládat reklamy rychlíku Eurostar do Orwellovy *Down and out in Paris and London* a reklamy na klobásy do jeho *Animal Farm*. Pro další pobavení se podívejte na webovou stránku *(http://blogs.guardian.co.uk/books/2007/11now_admen_have_invaded_the_lib.html)*.

V návrhu reklamní kampaně jsou knihovny ujišťovány, že nad jejím obsahem budou mít kontrolu. Je to zvláště důležité v případě dětských výpůjček nebo u námětů, které lidi rozruší, jako třeba reklama pohřebního ústavu. Jakmile však jednou knihovna na návrh přistoupí, není zaručeno, jakou kontrolu bude moci ve skutečnosti provádět.

V návrhu je také uvedeno, že reklamní letáček nesmí být těžší než devět gramů. Malá záložka do knihy váží přibližně dva gramy. Veřejné knihovny už odedávna vedou čtenáře k tomu, aby do knih nevkládali žádné velké záložky. Devítigramová rozhodně není vhodná! (V první veřejné knihovně, kde jsem pracovala, nechal jednou jeden čtenář jako záložku plátek anglické slaniny. Na Nový rok jsme pak tuto knihu vždy vystavovali jako odstrašující příklad, jak se s knihami nemá zacházet.)

Knihovníci mají také obavu, že kampaň by se později mohla rozšířit na víc než jednu reklamu do jedné knihy, podobně jako je to u televizních programů, které mohou být přerušovány více než jednou.

Knihovnická asociace CILIP se sice staví k návrhu kriticky, ale v nejnovějším čísle *Library and Information Gazette* je o kampani dlouhý článek, který by mohl přimět další peněz chtivé knihovny, aby se kampaně zúčastnily. *(Authorities tap into new revenue streams, Library and Information Gazette*, 25 January 2008, p. 1)

Většina veřejných knihoven trpí nedostatkem finančních zdrojů a příjem za reklamy může být velkým pokušením. Realistický výpočet však ukáže, že administrace tohoto systému a vkládání reklam do výpůjček není zadarmo. Jestliže knihovna do tohoto úkonu neinvestuje další peníze a knihovníci ho budou vykonávat na úkor služby čtenářům, pak budou čtenáři znevýhodněni dvojnásobně: prostředí knihovny přestane být útočištěm před přehnaně komercionalizovaným světem a zaměstnanci budou mít pro ně méně času.

Městská knihovna Český Těšín a **Biblioteka Miejska Cieszyn** pořádají ve dnech **12. 6. – 25 .6. 2008 Čtení nad Olzou – festival čtení**.

Náplní bude kulturní program vztahující se ke knize a čtení, představí se zde známé osobnosti. Po dobu 14 dní budou probíhat akce na podporu čtení a čtenářství v knihovnách, ve školách a dalších kulturních a vzdělávacích institucích v obou městech. Budou to autorská čtení, setkání s ilustrátory, veřejná čtení za účasti zajímavých osobností, literární soutěže, tematické výstavy.

Organizátoři chtějí využít schengenského prostoru, který nabízí zajímavé možnosti zejména pro děti, které nyní mohou samostatně překračovat hranice a účastnit se programu na obou stranách řeky Olše.

NOVINKY Z FONDU KNIHOVNY KNIHOVNICKÉ LITERATURY NÁRODNÍ KNIHOVNY ČR

K N I H O V N I C T V Í

Teorie. Řízení a organizace

Erfolgreiches Management von Bibliotheken und Informationseinrichtungen : Fachratgeber für die Bibliotheksleitung und Bibliothekare : Aktualisierungsstand : Nummer 17–Februar 2007. Band 1, 2 / Herausgeber : Hans-Christoph Hobohm, Konrad Umlauf. /Úspěšné řízení knihoven a informačních institucí : odborný rádce pro knihovnickou práci a pro knihovníky. Aktualizace č. 17 – únor 2007. Sv. 1,2./ Hamburg: Dashöfer, 2007. – 2 sv. (různé stránkování)
Kf 36.875 – 36.876

PANTRY, Sheila : Managing Stress and Conflict in Libraries. /Řešení stresu a konfliktu v knihovnách./ London: Facet, 2007. – xv, 140 s.
Kf 37.129

POLL, Roswitha –te BOEKHORST, Peter : Measuring Quality : performance measurement in libraries. – 2nd rev. ed. /Měření kvality práce : měření výkonnosti v knihovnách./ München : Saur, 2007. – 269 s. – (IFLA publications ; 127)
Kf 37.142

STUEART, Robert D. : International Librarianship : a basic guide to global knowledge access. /Mezinárodní knihovnictví. Základní příručka přístupu ke globálním znalostem./ Lanham : Scarecrow Press, 2007. – xi, 247 s. – (Libraries and Librarianship : an international perspective ; no. 2)
Kfe 37.104

Zpětná vazba aneb Děláme to dobře? : CASLIN 2006 : Český ráj, 11.–15. 6. 2006. Praha : Knihovna Akademie věd ČR, 2007. – 106 s. : il.
Kf 36.940

Automatizace knihovnické a informační činnosti

The Libraries and the New Information Technologies : tradition and innovation : international conference, 11–13 June 2007. /Knihovny a nové informační technologie : tradice a inovace. Mezinárodní konference, 11.–13. 6. 2007, Brašov – Rumunsko./ Braşov: County Council of Braşov, 2007. – 30 s. : il. *Iea 8.549/B*

3M systémy pro knihovny : zabezpečení a automatizace knihoven : systémová řešení pro moderní knihovny. Praha : 3M Česko, 2007. – 39 s. : il.
Ola 8.470/B

Robotické knihovní skladištní systémy : rešerše / zprac. Jindřich Pilař, Petr Vavřík, Anna Machová. Praha: Národní knihovna ČR – Knihovnický institut, 2007. – 49 zázn. + 30 www odkazů.
Aaca 2/2007

Architektura knihoven

České knihovny 2008 / zprac. Eva Marvanová. Praha : Národní knihovna ČR – Knihovnický institut, 2007. – 1 kalendář (56 s.) : barev.
Tea 37.183

LUSHINGTON, Nolan : Libraries Designed for Users : a 21st century guide. /Projektování knihoven pro uživatele. Průvodce 21. stoletím./ New York: Neal-Schuman, 2002. – xiv, 247 s. : il.
Aa 37.097

The Renaissance Library Calendar 2008. /Kalendář renesančních knihoven 2008./ Torsvägen: ISIM, 2007. – 1 kalendář (28 s.) : barev.
Aaaa 37.157

Organizace knihovních fondů

Budování knihovních fondů ve školních knihovnách : rešerše / zprac. Jindřich Pilař. Praha : Národní knihovna ČR – Knihovnický institut, 2007. – 130 zázn. *Tf 5/2007*

HEDDEN, Heather : Indexing Specialties : web sites. /Speciální indexování : webové stránky./ Medford : Information Today, 2007. – ix, 164 s.
Abdg 36.925

Herausforderung : Digitale Langzeitarchivierung : Strategien und Praxis europäischer Kooperation / Gestaltung : Ulla Raaf. /Výzva : digitální dlouhodobé archivování. Strategie a praxe evropské kooperace./ Frankfurt am Main : Deutsche Nationalbibliothek, 2007. – 42 s. *Ol 8.421/B*

SEDLÁČKOVÁ, Beáta – MARVANOVÁ, Eva : Dokumentová komunikace : studijní texty. Praha : Národní knihovna ČR, 2007. – 151 s.
Oaa 37.164

Sítě knihoven

GOULDING, Anne : Public Libraries in the 21st Century : defining services and debating the future. / Veřejné knihovny v 21. století. Vymezení služeb a diskuse o budoucnosti./ Aldershot : Ashgate, 2006. – 397 s. *Teb 37.062*

The National and University Library in Zagreb 1607–2007 : on the accesion of the 400th anniversary / ed. Aleksandar Stipčević. /Národní a Univerzitní knihovna v Záhřebu 1607–2007 : 400. výročí zpřístupnění./ Zagreb : National and University Library, 2007. – 154 s. : il. *Taa 36.859*

Veřejné knihovny Jihomoravského kraje : medailonky profesionálních knihoven měst a obcí / zpracovaly Monika Kratochvílová a Jana Nejezchlebová. Brno : Moravská zemská knihovna, 2007. – 112 s. : barev. il. *Tea 37.169*

Zdroje jsou dostupné v knihovně knihovnické literatury Národní knihovny ČR

Afričtí badatelé v oblasti afrikanistiky dostali internetový portál Afrika Research Central. Je to brána k primárním informačním zdrojům ve fondech muzeí, knihoven a archivů v Africe. Principem je adresář, ve kterém lze vyhledávat podle typu instituce (archiv, knihovna, muzeum, jiné), země, názvu depozitáře, typu primárních zdrojů a informací o jednotkách. K dispozici je i prohlížení rejstříku podle země. Výsledkem hledání jsou základní informace o instituci, WWW stránky nebo rozhraní databáze. Ty potom uživatel prohledává. K záznamům v nich nalezených lze získat informace o dostupnosti, plné texty, fotografie, a to podle specifických možností každé databáze. Zařazeny byly i depozitáře mimo Afriku, z některých evropských zemí a Severní Ameriky. Důvodem je to, že velká řada dokumentů se dnes nachází mimo africký kontinent. Primární jsou však africké instituce.
(http://www.africa-research.org/mainframe.html)

K akcím, kterými se knihovny a další kulturní instituce snaží přispívat k řešení problémů multikulturality a etnických menšin, patří Black History Season (Sezóna černé historie). Je to zastřešující název pro řadu kulturních akcí, představení, pořadů, soutěží a poznávacích vycházek na téma, kterému byl v londýnských knihovnách věnován rok 2007. Formálním podnětem k tematickému zaměření loňského roku byla dvě výročí. První, historické, bylo dvousté výročí zákazu transatlantického obchodu s černochy britským parlamentem. Zároveň se v daném roce konal jubilejní, dvacátý ročník pravidelné akce, oslav měsíce října jako Black History Month (Měsíc černé historie). První ročník těchto oslav se konal v r. 1987 a byl součástí African Jubilee year (Afrického jubilejního roku). Postupně přerostl na významný festival, který propaguje přínos africké a karibské komunity londýnské kultuře.
(http://www.londonlibraries.org/servlets/externalpromo/blackhistorymonth.jsp)

Architektuře knihoven je věnováno více soutěží. Anketa, kterou pravidelně vyhlašují sdružení CILIP spolu s irskou knihovnickou radou An Chomhairle Leabharlanna/The Library Council, je zajímavá tím, že se hodnotí nejen design budovy, architektura, ale také to, jak je knihovna využívána, tedy její činnost, řízení a uživatelská vlídnost, v neposlední řadě také přívětivost vůči zaměstnancům. Cena Public Library Building Awards je určena vždy dvěma nejlepším knihovnám přístupným veřejnosti v Británii a Irsku, které prošly v několika sledovaných letech renovací, případně pro ně byla postavena nová budova. V každém ročníku je vždy uděleno několik cen v různých kategoriích, jako je soulad architektury s praktičností (Architecture Meets Practicality), význam pro komunitu (Heart of the Community), vnitřní design (Interior Design), spolupráce s dalšími institucemi (Partnership).
(http://www.cilip.org.uk/specialinterestgroups/bysubject/public/awards; http://www.librarycouncil.ie/buildingawards.shtml)

Na Slovensku v posledních třech letech rozvíjeli zajímavý projekt nazvaný 100 knih Tatra banky. Byl užitečný hned v několika oblastech. Podporoval novou původní knižní tvorbu, rozvoj čtení a zároveň pomáhal veřejným knihovnám. V prvních dvou letech věnovala Tatra banka slovenským knihovnám, především těm v menších městech, knižní dar. Každá knihovna (v prvních dvou letech jich bylo 68) tak dostala 100 knih současných, domácích autorů z produkce Literární a kulturní agentury L.C.A. Jednalo se o literaturu pro středoškolskou mládež. Předávání knih bylo v knihovnách vždy spojeno s besedou s některým z autorů. Počet obdarovaných knihoven se ve třetím ročníku rozšířil o dalších 32 v krajských městech a tentokrát byly knihy určeny vysokoškolským studentům. V roce 2007 vznikly zřejmě v nakladatelství určité problémy, takže se ukáže, nakolik a v jaké podobě bude tato iniciativa pokračovat. Sama Tatra banka má např. v úmyslu vytvořit putovní Čítárnu 100 knih Tatra banky. Banka byla oceněna třetím místem Ceny filantropie v kategorii Vzdělání.
(Bulletin Slovenskej asociácie knižníc. – Roč. 15, č. 4 (2007), s. 38–39, http://www.cenafilantropie.sk/index.php?prj=3; http://www.mestskakniznica.sk/pozvanky/tlacovasprava.doc.)

ZÁKLADNÍ KAMENY

16. část

NOVÉ BUDOVY NÁRODNÍ KNIHOVNY aneb Národ sobě II

text JAROSLAV CÍSAŘ ▸ foto EVA HODÍKOVÁ

KÁMEN OSMNÁCTÝ
/ Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Dalším zástupcem východočeského regionu, odkud připutoval základní kámen pro novou budovu Národní knihovny ČR, byla Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové. Kámen osobně předávala ředitelka této krajské knihovnické instituce Eva Svobodová. Na rozdíl od pražských kolegů již na vlastní kůži poznala pocity úzkosti, radosti z malých vítězství, očekávání i problémy při výstavbě nové budovy knihovny. Hradec Králové se může pochlubit nejen právě probíhající stavbou krajské knihovny, ale připravuje se též rekonstrukce budovy pro Knihovnu města Hradce Králové. Modernizacemi v rámci rekonstrukcí budov prošly i další knihovny. V květnu 2002 otevřelo nově vybavenou knihovnu Muzeum východních Čech. Biskupská knihovna

byla v nových prostorách veřejnosti zpřístupněna v září 2002. V roce 1997 se pro studenty otevřela v nové budově Univerzity Hradec Králové Ústřední knihovna a v říjnu 2007 byla slavnostně otevřena rekonstruovaná budova Lékařské knihovny Lékařské fakulty UK. Salon republiky, jak bývá Hradec Králové nazýván, může být na své knihovny právem pyšný.

Kolegové ze Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové chtěli předáním svého kamene symbolicky podpořit rozhodnutí postavit novou budovu národní knihovny a zároveň také připomenout, že české knihovnictví nestojí jen na jednom základním kameni, ale skládá se z mnoha

menších kamenů a kamínků. Jejich darovaný základní kámen má však cizokrajný původ. Je to žula Himalayan Blue a pochází ze severní Indie. Vedle daru z Přírodovědecké fakulty UK, jejichž kámen pochází z afrického Madagaskaru, bude mít tedy Národní knihovna ČR ve svých základech i kámen asijského původu.

Eva Svobodová, ředitelka Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové, ve svém proslovu uvedla: „Přejeme Národní knihovně ČR, aby byla i nadále knihovnou v pravdě národní, aby zůstala hlavním stavebním kamenem českého knihovnictví a aby při všem tom „zpřístupňování všeho všem“ nezapomínala na svou nezastupitelnou roli při uchovávání české národní literatury pro budoucí generace.

(Poděkování za pomoc a spolupráci Evě Svobodové)

Příště: Moravská zemská knihovna v Brně

Bibliografija originalnych knižnych izdanij (1891–1990)

Ivan Aleksejevič Bunin

(Bibliografie Slovanské knihovny; 70)
Sest. Jitka Křesálková

Bibliografie prací významného ruského spisovatele I. A. Bunina. Jedná se o vskutku unikátní a vyčerpávající chronologický soubor bibliografických záznamů všech Buninových knih a rozpisů jejich obsahů. Titul doplňují obsáhlé rejstříky básnických a prozaických prací I. A. Bunina, rejstřík publicistických prací, vzpomínek a publikované korespondence, rejstřík vydaných knih a rejstřík překladů. Jde o důležitý zdroj informací pro literární vědce a historiky studující poslední období carského zřízení v Rusku a především činnost porevoluční literární emigrace. Kniha je připravena v ruštině.

- **Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, 1. vydání, Praha 2007, 500 výtisků, 503 s., 130 Kč**
- **ISBN 978-80-7050-522-9**

Dotazování v přirozeném jazyce: zkušenosti s aplikací prototypu systému M-CAST v českém prostředí

Marie Balíková, Petr Strossa, Dana Vřešťálová

Možnost kladení dotazů v přirozeném jazyce představuje novou dimenzi ve využívání digitálních knihoven. Jedním ze systémů nabízejících netradiční způsob vyhledávání v databázích primárních (ale i sekundárních) informačních zdrojů je prototyp systému M-CAST. Získání správné odpovědi vede přes složitý systém analýzy dotazu a jeho porovnání s dostupnými digitálními zdroji. V řadě jazyků (francouzština, portugalština, angličtina) lze již dnes dosáhnout velmi dobrých výsledků. Čeština je vzhledem ke svému charakteru pro kladení dotazů v přirozeném jazyce velmi složitá a výzkumy v této oblasti jsou na začátku. Publikace obsahuje tři příspěvky, které přiblíží problematiku kladení a zodpovídání dotazů v přirozeném jazyce v systému M-CAST z pohledu expertního i uživatelského.

- **Národní knihovna ČR, 1. vydání, Praha 2007, 400 výtisků, 78 s., publikace zdarma**
- **ISBN 978-80-7050-537-3**

Národní knihovna
České republiky
Klementinum 190
110 00 Praha 1

OBJEDNÁVKY PUBLIKACE:
NK ČR, oddělení odbytu
Sodomkova 2, 102 00 Praha 10
Alena.Spackova@nkp.cz